

**KULTURMILJÖ-
RAPPORT 2022:02**
Fredrik Badh

KULTURMILJÖUTREDNING

LORENSBERGS- GATAN

Inom projektet Detaljplan för bostäder och kontor inom
Lorensberg 53:3, 55:8 m.fl. inom stadsdelen Lorensberg

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

KULTURMILJÖUTREDNING: LORENSBERGSGATAN

Maj 2022

Kulturmiljörapport 2022:02

Kulturförvaltningens dnr 0155/21

Beställare: Stadsbyggnadskontoret

Beställares dnr 0828/20

Västra Götalands län, Göteborgs stad

Text och research: Fredrik Badh

Foto: Göteborgs stadsmuseums arkiv och författaren, där annan fotograf ej anges.

Kartor, ritningar och stadsplaner: Stadsbyggnadskontoret, där annan källa ej anges.

Omslag: Vy över Lorensbergsgatan från norr, mars 2022.

Göteborgs Stadsmuseum

Norra Hamngatan 12, se-411 14 Göteborg

Tel: +46 (0)31-368 36 00

stadsmuseum@kultur.goteborg.se

KULTURMILJÖUTREDNING

LORENSBERGS- GATAN

Inom projektet Detaljplan för bostäder och kontor inom
Lorensberg 53:3, 55:8 m.fl. inom stadsdelen Lorensberg

INNEHÅLL

Sammanfattning

6

Inledning

9

Bakgrund

9

Uppdrag

9

Syfte

9

Medverkande

9

Rapportens upplägg

9

Avgränsningar

10

Metod

10

Aktuellt skydd

10

Historik

13

Lorensbergsgatan

13

1800-talet

14

1900-talet

21

2000-talets förändringar

25

Nulägesbeskrivning och karaktärisering

26

Byggnadshöjd och skala

28

Kvartersvisa egenskaper och uttryck

30

Typologisering av kvarter

31

1880-tal

32

1930-tal

34

1960-tal

36

1970-tal

38

1980-tal

40

2010-tal

42

Siktlinjer och fonder

44

Uttryck för riksintresset inom utredningsområdet

46

Enskilda byggnader

47

Lorensbergsgatan 1 / Vasagatan 43B

48

Lorensbergsgatan 3

50

Lorensbergsgatan 5

52

Lorensbergsgatan 10-12 /

Kristinelundsgatan 13-15 / Södra Vägen 23

54

Lorensbergsgatan 14

56

Lorensbergsgatan 16

58

Lorensbergsgatan 18-20 /

Engelbrektsgatan 34A-C / Södra Vägen 29

60

Södra Vägen 25

62

Södra Vägen 27

64

Kungsportsavenyen 18

66

Kungsportsavenyen 20

68

Analys

70

Utredningsområdet

71

Stenstadens uppbyggnad

71

Gators funktion

72

1900-talets vidareutveckling och förändring

73

Silhuett mot Heden

74

Enskilda byggnader **75**

Lorensbergsgatan 1 /	
Vasagatan 43B	75
Lorensbergsgatan 3	75
Lorensbergsgatan 5	76
Lorensbergsgatan 10-12 /	
Kristinelundsgatan 13-15 / Södra Vägen 23	76
Lorensbergsgatan 14	77
Lorensbergsgatan 16	77
Lorensbergsgatan 18	78
Lorensbergsgatan 20 /	
Engelbrektsgatan 34A-C / Södra Vägen 29	78
Södra Vägen 25	79
Södra Vägen 27	79
Kungsportsavenyen 18 och 20	80

Källförteckning **81** **Bilagor** **82**

Beslut angående byggnadsminnesförklaring av fastigheterna Lorensberg 53:1, 3 och 4	82
Beslut angående byggnadsminnesförklaring av fastigheten Lorensberg 53:6	84

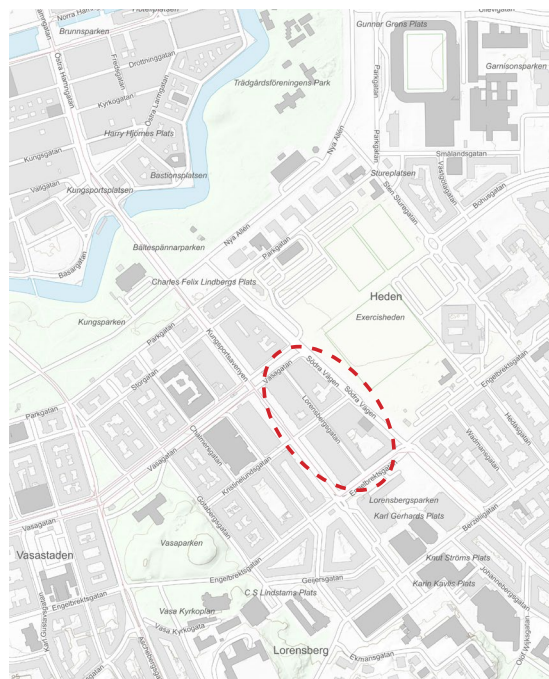
SAMMANFATTNING

Historik och nuläge

Under början av 1800-talet revs Göteborgs befästningsverk och staden utvidgades. Stenstaden innehållande stadsdelarna Vasastaden och Lorensberg anlades enligt 1866 års stadsplan, där Kungsportsavenyen och Vasagatan var de två huvudstråken.

De smalaste gatorna i Stenstaden, Lorensbergsgatan samt Teatergatan och Bellmansgatan, anlades som 12 meter breda bakgator med något lägre kvartersbebyggelse med enklare karaktär. De fungerade som försörjningsgator, med stora inkörsportar som ledde rakt in på gården. I och med detta stod de i kontrast till de parallellt belägna, mer förnäma Kungsportsavenyen respektive Vasagatan med rikt dekorerade fasader, prydligt omhändertagna förträdgårdar och exklusiva entréer för gående.

Under kommande sekel revs eller moderniserades delar av den sena 1800-talsbebyggelsen omkring gatan och området har idag en blandad bebyggelse. Lorensbergsgatan har dock bibehållit sin karaktär av bakgata, med förhållandevis lägre bebyggelse utmed större delar av dess sträckning.

Utredningsområdet markerat med röd, streckad linje.

Analys

Stenstadens uppbyggnad ger förståelse för det sena 1800-talets stadsplaneringsideal som bygger på idéer om ett ökat brandförsvar samt förbättrade luft- och ljusförhållanden genom reglerad bebyggelse. Inom utredningsområdet är detta avläsbart genom den sammanhållet låga bebyggelsen och de avfasade hörnen in mot den smala Lorensbergsgatan, som tillåter ljus att tränga in i gaturummet.

Genom gatornas tydliga uppdelning av karaktär mellan huvudstråk och bakgata kan man ännu avläsa den sociala differentiering som förordades, samt de grundläggande logistiska behov som fanns för hushållen, under det sena 1800-talets stadsplanering.

1900-talets vidareutvecklingar av stadsbyggnadsideal är ännu avläsbara i Lorensbergsgatans fortsatta relativt låga byggnadshöjd med markerande hörnbyggnader, som vetter ut mot de omgärdande bredare Vasagatan och Engelbrektsgatan. Upplevelsen av dessa särskiljer sig beroende på om de betraktas inifrån kvarteren, där de har en tydligt framträdande roll, gentemot utifrån kvarteren där de uppfattas som en mer anspråkslös och relativt anonym del av helheten.

Utredningsområdets bebyggelse utmed Södra Vägen har ett framträdande läge intill Hedens öppna stadsrum och utgör därifrån en viktig, starkt horisontellt präglad siluett som en del av den samlade bebyggelsefronten mot Heden.

Övergripande antikvariska förhållningssätt:

- Förhållandet mellan gatornas bredd och den omgärdande bebyggelsens höjd bör bibehållas.
- Siktlinjer med tydliga riktmärken utmed huvudgatorna bör fortsatt kunna upplevas och förstärkas genom att byggnadshöjder fortsatt förhåller sig till kvarterens jämna takfotslinjer som tydliggör centralperspektiven.
- Förståelsen av de olika gatornas ursprungliga funktioner bör bibehållas genom en fortsatt kontrastverkan mellan gatornas varierande bebyggelsehöjder samt karaktärer och de inneboende egenskaper som definierar dem.
- Det volymmässiga förhållandet mellan bakgatans låga bebyggelse och dess markerande hörnbyggnader ut mot bredare gator bör vara fortsatt tydligt.
- Övergripande kvartersformer bör bibehållas.
- Bebyggelsefronten som omgärdar Heden bör bibehålla sin horisontella prägel och harmoniska uttryck.
- Upplevelsen av en jämn, obruten takfotslinje för kvarteret Glimmingehus nordöstra fasader bör bibehållas.

Kungsporsäven mot söder,
med den parallella bakgatan
Lorensbergsgatan till vänster. Bild
tagen inför friidrotts-VM 1995.
Källa: Hjärnearkivet, GSM.

INLEDNING

Bakgrund

Kulturmiljöutredningen för området omkring Lorensbergsgatan är beställd av Stadsbyggnadskontoret i Göteborg och utförd av Göteborgs stadsmuseum under våren 2022. Beställningen gjordes i samband med projektet Detaljplan för bostäder och kontor inom Lorensberg 53:3, 55:8 m.fl. inom stadsdelen Lorensberg.

Syftet med detaljplanen är att pröva möjligheten för en utökning av byggrätten med hänsyn till omgivande bebyggelse och kulturmiljövärden samt att se över användningsbestämmelserna i planen.

Uppdrag

Utredningen ska ge en differentierad kunskapsgrund som bidrar till förståelse av områdets kulturmiljökvaiteter som berättande och upplevelserika miljöer i sitt historiska stadsbyggnadssammanhang.

Syfte

Kulturmiljöutredningens syfte är att synliggöra kulturvårdande ingångsvärden inför kommande planarbete och verka som stöd för konsekvensbeskrivning inför samråd.

Medverkande

Fredrik Badh, bebyggelseantikvarie vid kulturmiljöenheten på Göteborgs stadsmuseum, har varit huvudansvarig för uppdraget. Från stadsbyggnadskontoret har Madelene Seberbrink, Josefin Brodén och Agneta Runevad deltagit i arbetsgruppen.

Rapportens upplägg

Rapporten består, utöver inledningskapitlet, av tre huvudsakliga delar:

1. Historik

I denna del görs en sammanställning av framväxten och utvecklingen för de delar av Stenstaden som är relevanta för utredningsområdet och som sätter det i ett plan- och stadsbyggnadshistoriskt sammanhang. Fokus ligger på två övergripande historiska skeden, dels Stenstadens anläggande under 1800-talets andra hälft, dels utveckling och förändring för utredningsområdet under 1900-talet.

2. Nulägesbeskrivning och karaktärisering

Denna del förhåller sig till två rumsliga nivåer. I den första nivån görs en beskrivning av utredningsområdets övergripande karaktär, kulturhistoriska avläsbarhet och visuella sammanhang till övriga delar av Stenstaden. Den andra rumsliga nivån utgörs av en kulturmiljöbeskrivning för de enskilda byggnaderna inom planområdet.

3. Analys

Utifrån föregående delar analyseras och presenteras i denna del utredningsområdets representation och betydelse för upplevelsen av riksintresset för kulturmiljövärden Göteborgs innerstad [O 2:1-5].

Avgränsningar

Utredningsområdet är avgränsat till att omfatta kvarteren Örup, Sturefors, Svaneholm och Glimmingehus med omgärdande gator. Därinom ryms planområdet där hela kvarteret Glimmingehus ingår samt fastigheterna Lorensberg 53:2, 53:3 och 53:4 inom kvarteret Örup.

Metod

Majoriteten av rapportens innehåll utgår från visuellt material i form av kartor, grafiska illustrationer och fotografier. Faktainsamling har skett genom platsbesök, arkiv- och litteratursökningar.

Aktuellt skydd

Kvarteren inom utredningsområdet omfattas av skydd genom byggnadsminne (kv. Örup), ingår i stadens program för bevarande samt ingår i riksintresse Göteborgs innerstad [O 2:1-5]. Området inbegrips också i kulturmiljöunderlaget Heden – Avenyn, Kulturhistorisk beskrivning: Platser-gator-hus-händelser.

Byggnadsminne

Fastigheterna Lorensberg 53:1, 53:3, 53:4 och 53:6 inom kvarteret Örup är byggnadsminnesförklarade, enligt kulturmiljölagen 3 kap, enligt beslut år 1985 respektive tilläggsbeslut från år 2001. Motivet var att husen utgjorde den enda kvarvarande obrutna 1800-talsfasaden vid Avenyn.

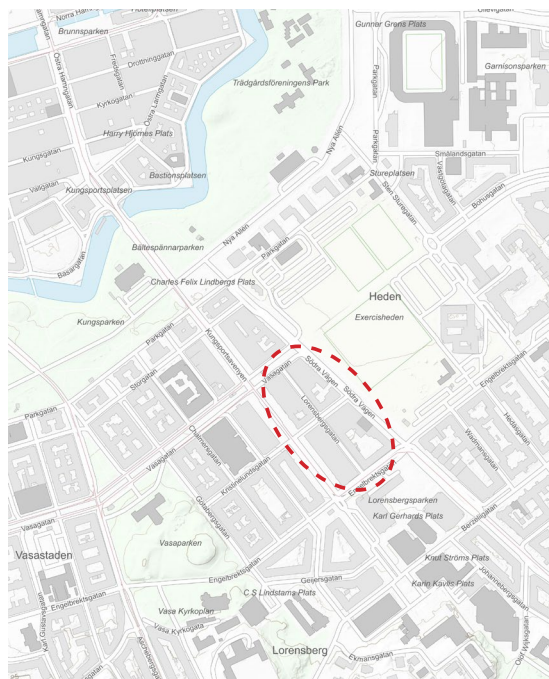
Bevarandeprogram

Hela utredningsområdet är en del av miljön *Vasastaden*, som är utpekad som ett av landets mest välbevarade exempel på det sena 1800-talets ”högborgerliga” stadsområden, och ingår i Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – ett program för bevarande - del I.

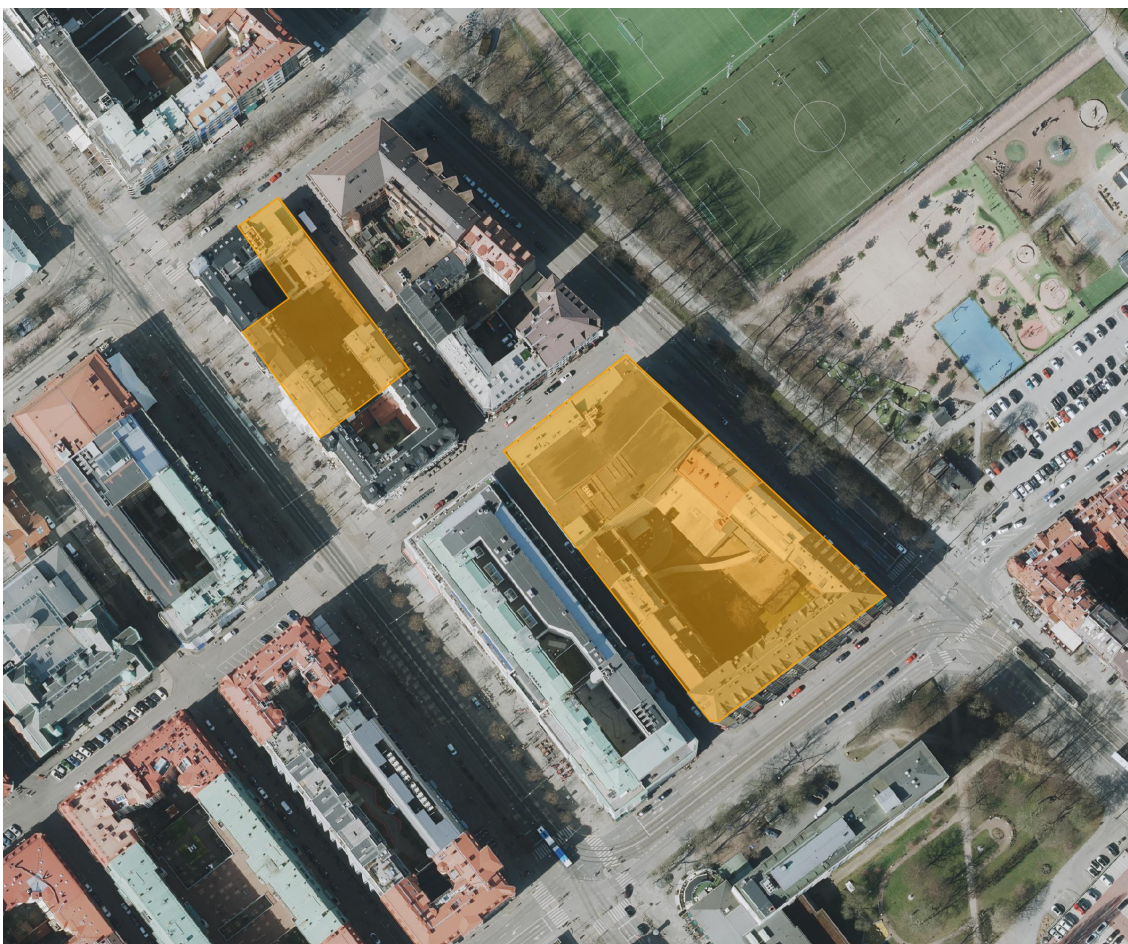
Sofushuset, Lorensberg 56:8, är utpekad som en värdefull representant för 1960-talets kontors- och bostadshus i kulturmiljöprogrammet Moderna Göteborg – Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse - del III.

Riksintresse

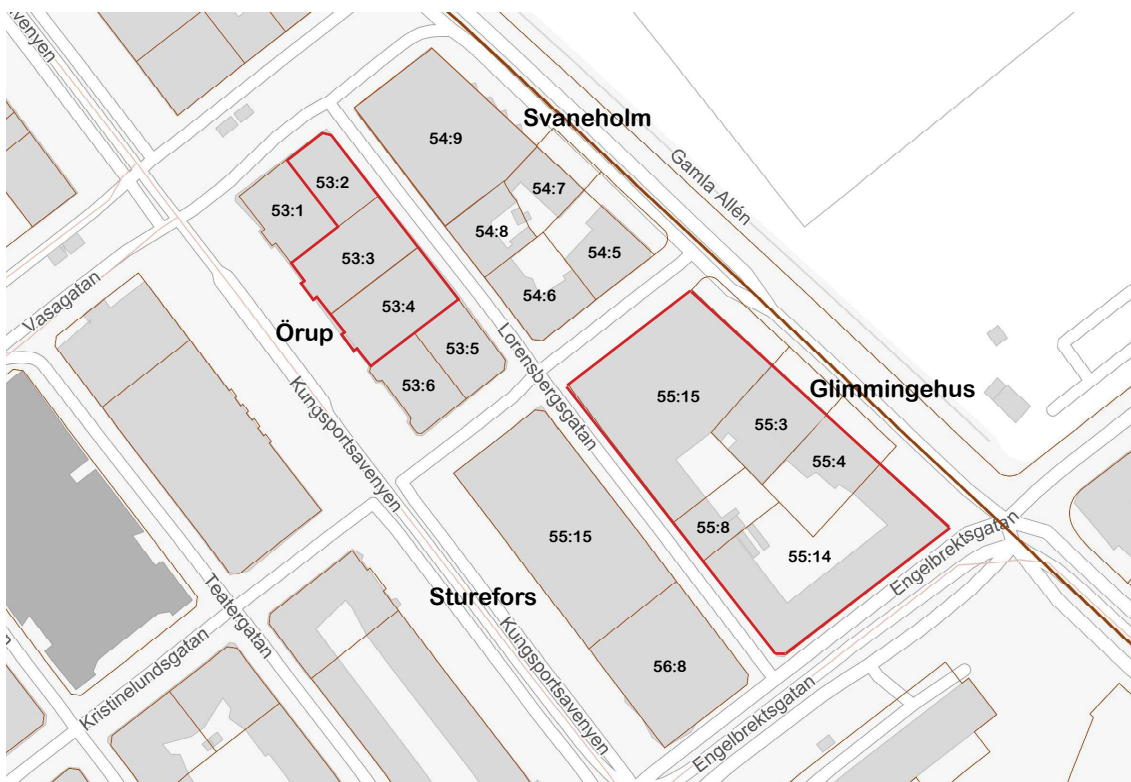
Utredningsområdet ligger även inom riksintresset Göteborgs innerstad [O 2:1-5], som en del av Vasastaden med Lorensberg (Stenstaden m m). Där lyfts miljön med liknande motivering som i bevarandeprogrammet.

Utredningsområdet markerat med röd, streckad linje.

Planområdet markerat med skraffering.

Fastighetskarta med kvartersnamn inom utredningsområdet. Planområdet markerat i rött.

Vy norrut utmed Kungsportsavenyen, okänt årtal.

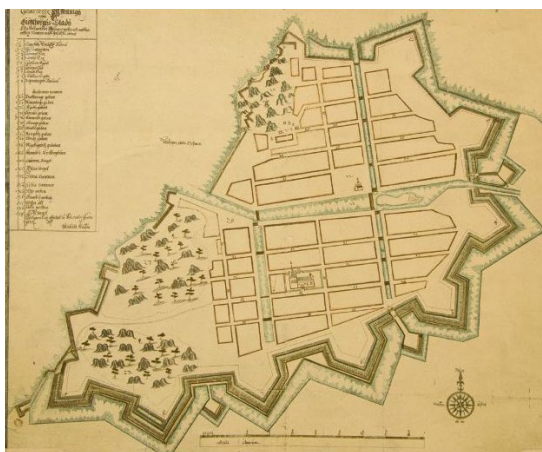
Kungsportsavenyen söderut. Fotot taget omkring år 1900.

HISTORIK

Lorensbergsgatan

Staden Göteborg anlades år 1621 som befästningsstad och landets så kallade port mot väster. Vid den här tiden var staden omringad av befästningsverk och bebyggelsen var huvudsakligen begränsad till de delar som låg innanför vallgraven. Utanför befästningarna var marken till stora delar ännu obebyggd och det som numera är stadsdelarna Vasastaden, Lorensberg och Heden utgjordes under stadens unga år av donationsjord, med plantager och betesmark tillhörande stadens landerier.

Till Kungsporten var en landsväg framdragen, nuvarande Södra Vägen. Denna var länge stadens främsta infartsled från söder. Utmed landsvägen låg bland annat landeriet Lorensberg, som gett stadsdelen dess namn. Det hade praktfulla huvudbyggnader i trä omgärdade av stora trädgårdar, placerade på den västliga Hagaheden. Intill Södra Vägen låg också Östra Heden som under 1700-talet började användas som exercisplats för militären. Mellan landsvägen och Exercisheden planterades år 1788 en allé, nuvarande Gamla Allén, som flitigt användes som promenadstråk och socialt nöjesrum av stadens borgerskap.

Karta över Göteborgs stad från 1644. Källa: GSM arkiv.

Karta från 1786, över Göteborgs stad och dess kringliggande donationsjord. Källa: GSM arkiv.

1800-talet

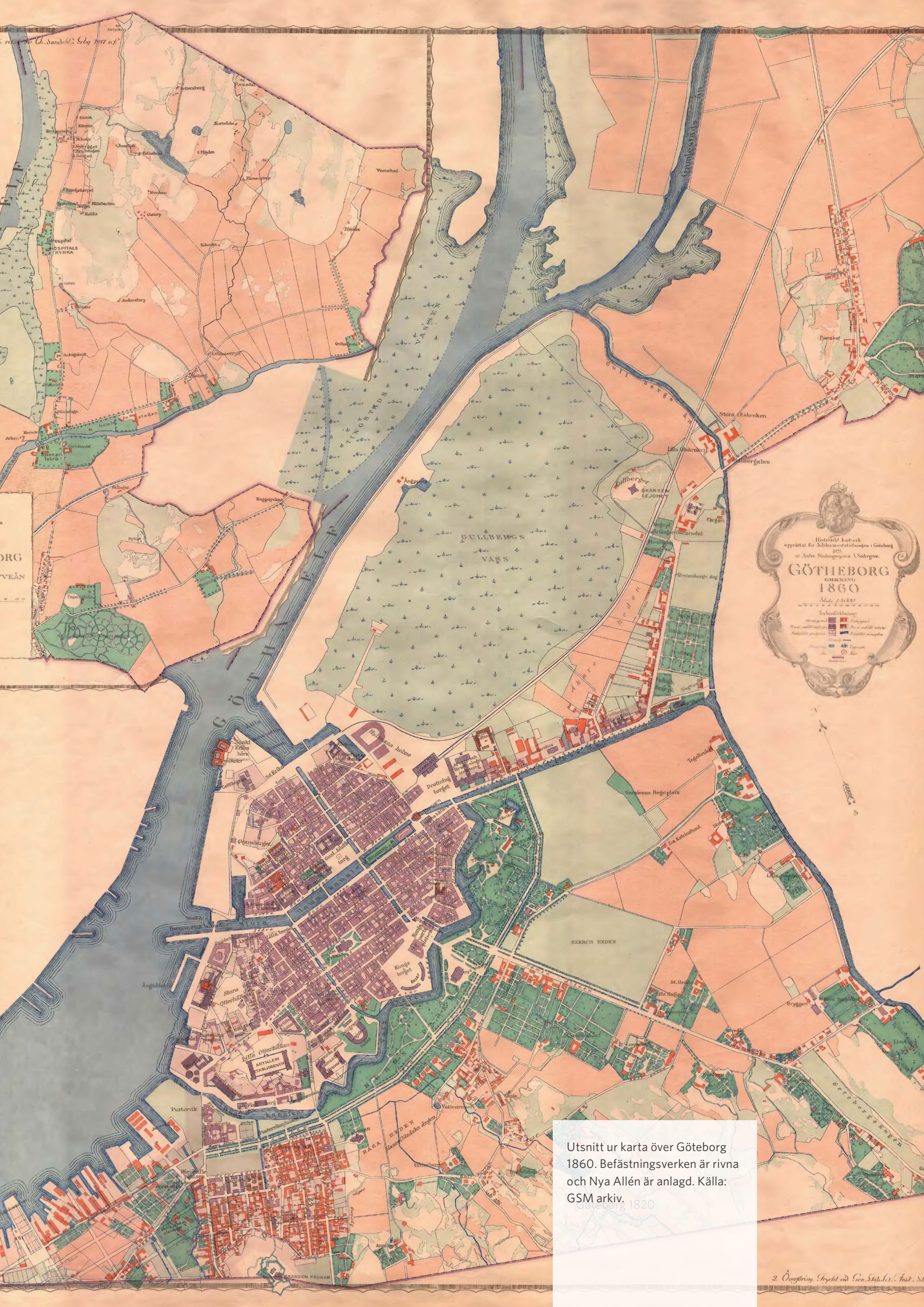
I början av 1800-talet togs beslut om att Göteborg skulle upphöra som fästning och raseringen av fästningsverken påbörjades. Med detta inleddes även en gradvis utvidgning av staden, med alltmer bebyggelse utmed den gamla landsvägen. Nya Allén anlades utmed vallgraven och blev sedan huvudstråket genom Kungsparken som började anläggas i samband med att Kungsporten revs.

Kring mitten av 1800-talet utökades parkstråket ytterligare, med Kungsparkens utvidgning i väst och Trädgårdsföreningens tillkommande planteringar i öst samt invigningen av Stora Teatern. Nya villor tilläts uppföras utmed Nya Allén men samtidigt hade Göteborgs befolkning fördubblats sedan sekelskiftet och eftersom stadsområdet innanför vallgraven var helt utbyggt var ytterligare stadsplaner för utvidgning nödvändiga.

Efter ett stort antal bränder i Göteborg utarbetade den dåvarande stadsarkitekten Carl Wilhelm Carlberg en provisorisk byggnadsordning, som blev stadfäst 1803. Dess syfte var att reglera byggandet inom vallgraven, med bland annat parvis lagda gårdar och införandet av krav på stenhusbebyggelse, för att på så vis förebygga fler bränder samt att förbättra de sanitära förhållandena. Efter ytterligare storbränder i Masthugget fastställdes 1830 en ny byggnadsordning där regleringarna även gällde byggandet på den ursprungliga donationsjorden.

Utsnitt ur en karta över Göteborg från år 1790, med de ännu intakta befästningsverken. Sydöst om staden ligger landerimarkerna utmed Södra Vägen som leder fram till Kungsporten. Källa: GSM arkiv.

Utsnitt ur karta över Göteborg 1860. Befästningsverken är rivna och Nya Allén är anlagd. Källa: GSM arkiv.

1866 års plan

Under tidigt 1860-tal inleddes ett arbete med att ta fram en ny stadsplan för de områdena som låg omkring den gamla befästningsstaden, däribland nuvarande Vasastaden, Lorensberg och Heden. En internationell plantävling utlystes 1861, i vilken 23 bidrag ställdes ut. Två år senare var tävlingen avgjord och efter ett antal revideringar arbetades ett planförslag fram som fastställdes år 1866.

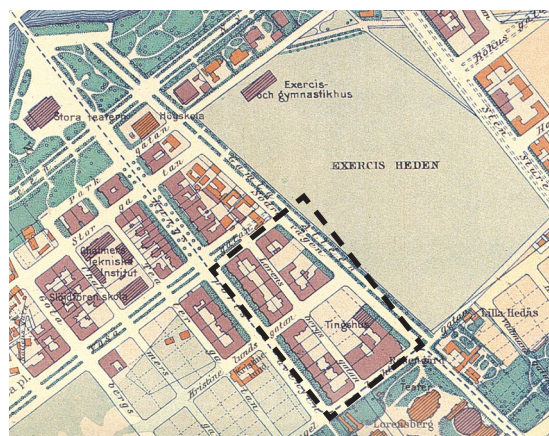
Den nya stadsplanen konstituerade en stenstad som följde de bestämmelser som fastställts i 1830 års byggnadsordning. Den utgick från stadens två befintliga huvudsakliga infartsleder – Södra Vägen och Stampgatan i öster. Dessa utgjorde tillsammans med Nya Alléns sträckning utmed vallgraven stommen till ett solfjädersformigt gatunät, med huvudsakligen regelbunden kvartersbebyggelse med inslag av villabebyggelse och parkområden.

Av den plan som fastställts kom inte hela dess omfattning att realiseras. Den ursprungliga planen föreslog att Stenstaden skulle löpa runt hela området sydöst och öster om innerstaden. Den delen av Nya Alléns sträckning som var planerad att fortsätta till Gullbergsvass uteblev dock, där också platsen för den tänkta kvartersbebyggelsen i stället huvudsakligen kom att upptas av bangård. Bohustorget, med föreslagen plats intill Tegelbruksängen uteblev också.

Det första utkastet av planen föreslog även att Hedens västra gräns skulle utvidgas fram till Lorensbergsgatan – som då hade sin början vid Parkgatan – och skulle därmed ta Gamla Allén och landsvägens sträckning i anspråk. Förslaget godkändes inte och en ny plan för just detta område utfördes 1877, vilken i stället beaktade de befintliga förhållandena gällande Södra Vägen, Gamla Allén och exercisplatsen. I den reviderade planen utgick även Lorensbergsgatans norra del.

Planen för området kring Hagaheden var uppbyggd kring två breda huvudaxlar i form av den nord-sydliga Kungsportsavenyen och den öst-västliga Vasagatan. Avenyn tog vid där en befintlig allé uppförts vid Kungsportsbron och fortsatte sedan i en rak linje åt sydöst. Avenyn hade vid det här laget inget markerat avslut, utan sträckte sig till Lorensberg där stråket vek av mot Södra Vägen i form av Engelbrektsgatan.

Vasagatan och Kungsportsavenyen anlades som särskild breda gator med en bredd på respektive 36 och 45, dessutom kantade med trädrader respektive förträdgårdar. Utformningen gjordes för promenader enligt de senaste hälsotrenderna och inspirationen var hämtad från europeiska förebilder såsom Haussmanns omreglering av centrala Paris, med dess boulevarder och avenyer. Därtill gjordes ett rutnät av mindre huvudgator, exempelvis Kristinelundsgatan, som var 18 meter breda samt smala bostadsgator om 12 meter. Under de tio första utbyggnadsåren uppfördes 3-våningshus utmed alla typer av gator i stenstaden, vilket medförde att gaturummen hölls relativt ljusa. Under 1880-talet blev i stället 4-våningshusen gällande.

Utsnitt ur karta från 1890. På kartan syns Kungsportsavenyens dåvarande dragning fram till och med Lorensbergsparken. De gröna fälten framför kvarteren utmed Avenyn är förgårdsmark. Utredningsområdet är markerat med streckad linje. Källa: GSM arkiv.

Den trädkantade Kungsportsavenyen efter utbyggnaden, vy norrut. Okänt årtal.

Förslaget till 1866 års stadsplan, uppritad 1863, med den ursprungliga tänkta utbredningen av Stenstaden och dragningen av Nya Allén. På kartan syns även förslaget på den utvidgade Heden över den slopade Södra Vägen. Källa: GSM arkiv.

Utsnitt ur 1888 års rotekarta över staden med kvardröjande spår av stadsplanens tänkta kvarter. Källa: GSM arkiv.

Utbyggnaden 1872-1897

Stenstadsbebyggelsens utformning präglades av 1874 års byggnadsordning, som i sig grundades på den under samma år antagna byggnadsstadgan. Byggnadsstadgan var Sveriges första egentliga planlagstiftning och var gällande för samtliga rikets städer. Dess huvudsakliga syfte var att motverka riskerna för brand och möjliggöra för större införsel av ljus i städerna. Detta gjordes med bland annat bredare, trädplanterade gator samt klyvning av större kvarter med öppna kortsidor och genomgående brandgator. I det så kallade Franska kvarteret, norr om Vasagatan, inkorporerades denna företeelse men brandgatan doldes bakom portgångar. I stadgan förordades även att byggnadshöjden skulle begränsas till maximalt 5 våningar, vilket i den lokala byggnadsordningen sedan reducerades till endast 4 våningar.

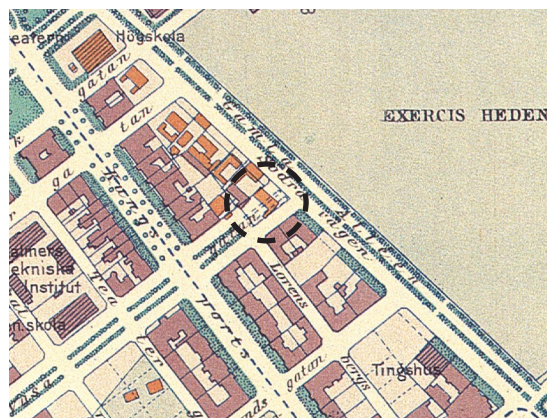
Utbyggnaden av Stenstaden genomfördes etappvis mellan åren 1872-1897. Den tidigare lantliga miljön med träbyggnader och trädgårdar ersattes successivt av de paradgator, kantade av exklusiv stenhusbebyggelse, samt de mindre fashionabla bakgatorna som växte fram. Ett flertal av de äldre trähusen utmed Södra Vägen låg kvar länge, däribland en byggnad tillhörande Malmsjös pianofabrik som fram till dess att den revs 1922 hindrade Vasagatans avslutande framdragnings mot Heden.

För att avlasta den exklusiva Kungsportsavenyen hänvisades eventuella tyngre transporter till Södra Vägen, som ännu fungerade som en av stadens främsta infartsleder. År 1879 påbörjades byggnationen av kvarteren Svaneholm och Glimmingehus mellan Södra Vägen och Lorensbergsgatan. Kvarterens placering utmed den gamla landsvägen gjorde dem lämpliga för diverse allmänna inrättningar och här uppfördes förutom bostäder även tingshus, ridhus och flickskola. Det representativa läget medförde även att bostadshusen utmed Södra Vägen försågs med förträdgårdar, likt dem längs Avenyn.

Gamla Allén bibehölls och öster om denna låg Heden kvar som en öppen plats och användes fram till och med 1890-tal som militärt övningsfält men även för andra evenemang

såsom riddävlingar, fotboll och utställningar. 1865-67 uppfördes Gymnastik- och Exercishuset i Hedens norra ände.

I byggnaderna utmed Kungsportsavenyen fanns från en början inga butikslokaler i bottenvåningarna, utan det som byggdes var endast luxuösa bostadshus, med bara några få undantag. Bland dessa fanns Valand, som hyste restaurang och konstupställningar, samt Lorensbergsparken. Det gamla landeriet hade under 1860-talet drabbats av en brand men platsen bebyggdes återigen. Den nya Lorensbergsparken utvecklades till att bli ett populärt nöjesetablissemang med attraktioner såsom restaurang, musikpaviljong, dans-, kugel- och skjutbana samt cirkus och folkteater. Parken nåddes via en av de båda entréerna, varav huvudentrén vette ut mot Kungsportsavenyen och den andra låg mot Södra Vägen, mitt emot Hedens sydvästra hörn. Längs stråket Kungsportsavenyen-Engelbrektsgatan-Södra Vägen, byggdes 1881 en spårväg för hästdragna vagnar.

Utsnitt ur karta från 1890. Pianofabriken bebyggelse (markering) ligger fortfarande i Vasagatans tänkta sträckning. I nedre högra hörnet syns Tingshuset. Källa: GSM arkiv.

Malmsjös pianofabrik kring år 1870. Vy åt väst. I förgrunden går Gamla Allén och Södra Vägen.

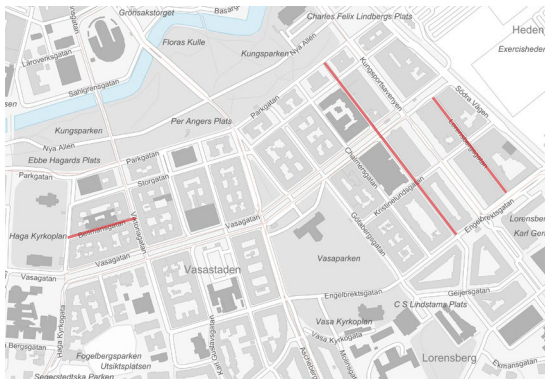
Kjellbergsskolan i hörnet av Södra Vägen och Kristinelundsgatan. Foto från år 1922. Byggnaden revs 1967.

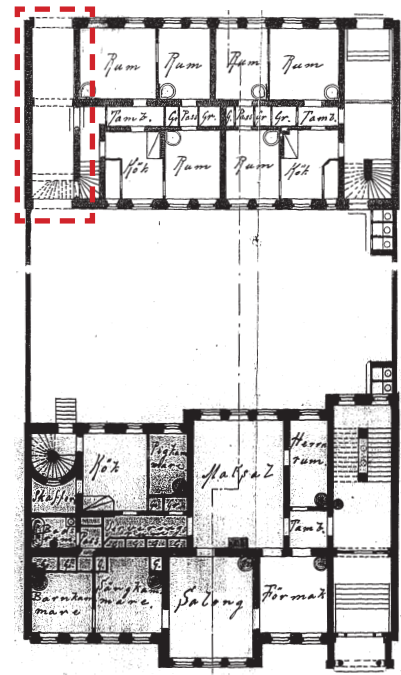
Ridhuset i hörnet av Engelbrektsgatan och Södra Vägen. Foto från år 1900.

Bakgator

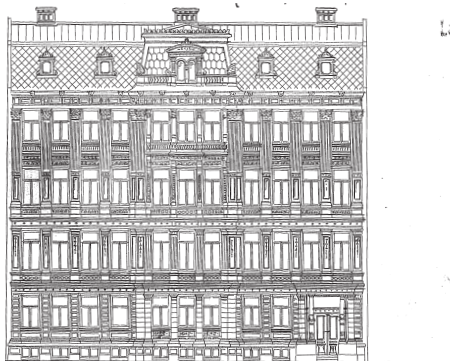
De smalaste gatorna i Stenstaden, Lorensbergsgatan samt Teatergatan och Bellmansgatan, anlades som 12 meter breda bakgator med något lägre kvartersbebyggelse med enklare karaktär. De fungerade som försörjningsgator, med stora inkörsportar som ledde rakt in på gården. I och med detta stod de i kontrast till de parallellt belägna, mer förnäma Kungssportsavenyen respektive Vasagatan med dess rikt dekorerade fasader, prydligt omhägnade förträdgårdar och exklusiva entréer för gående.

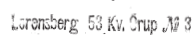
Lokaliseringskarta över de tre bakgatorna i Stenstaden.

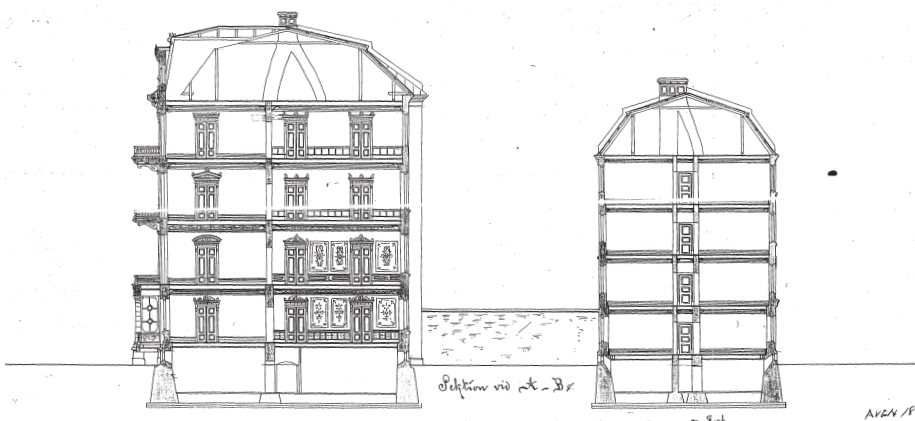
Planritning från 1882 över Lorensberg 53:3. På ritningen är inkörsporten från Lorensbergsgatan markerad.

Fasad mot Kungsportsavenyen

Fasad mot Lorensbergsgatan

Byggnadsritning från 1882 över Lorensberg 53:3. Ritningen illustrerar de olika fasadernas karaktär samt byggnadernas särskiljande volymer mot olika gatutyper.

Lorensbergsgatan 3-7. Foto från 1974.

Lorensbergsgatan 10-16. Foto från 1915.

Lorensbergsgatan 10-16. Foto taget under rivningarna av kvarteret Sturefors, år 1965.

Lorensbergsgatan åt sydöst. Foto från 1964.

1900-talet

1900-1920-talen – Götaplatsen som kulturcentrum

1901 invigdes den nya Kungsportsbron och åren därpå ersattes de hästdragna spårvagnarna med motordrivna fordon i samband med att spårvägen elektrifierades. Bebyggelsen utmed Kungsportsavenyen var utbyggd, men gatan hade ännu inte fått någon sträckning längre än till Lorensbergsparken. Avenyns avslutning behandlades redan i 1866 års plan, där förslag på någon form av fondbyggnad diskuterades men som då inte förverkligades. Det dröjde i stället till

förberedelserna inför jubileumsutställningen 1923, med uppförandet av Konstmuseet monumentala byggnad, innan Götaplatsen började ta form. I och med Kungsportsavenyens fortsatta dragning och avslut revs en bit av Lorensbergsparkens västra delar. Parken föreslogs ursprungligen att rivas helt, men fick i slutändan stå kvar och med Lorensbergsteatern, som uppfördes 1916, levde den kvar som en del av det kulturcentrum som byggdes upp i änden av Avenyn.

1930-1950-tal – Funktionalism, storstadsliv och Lorensbergsparkens omdaning

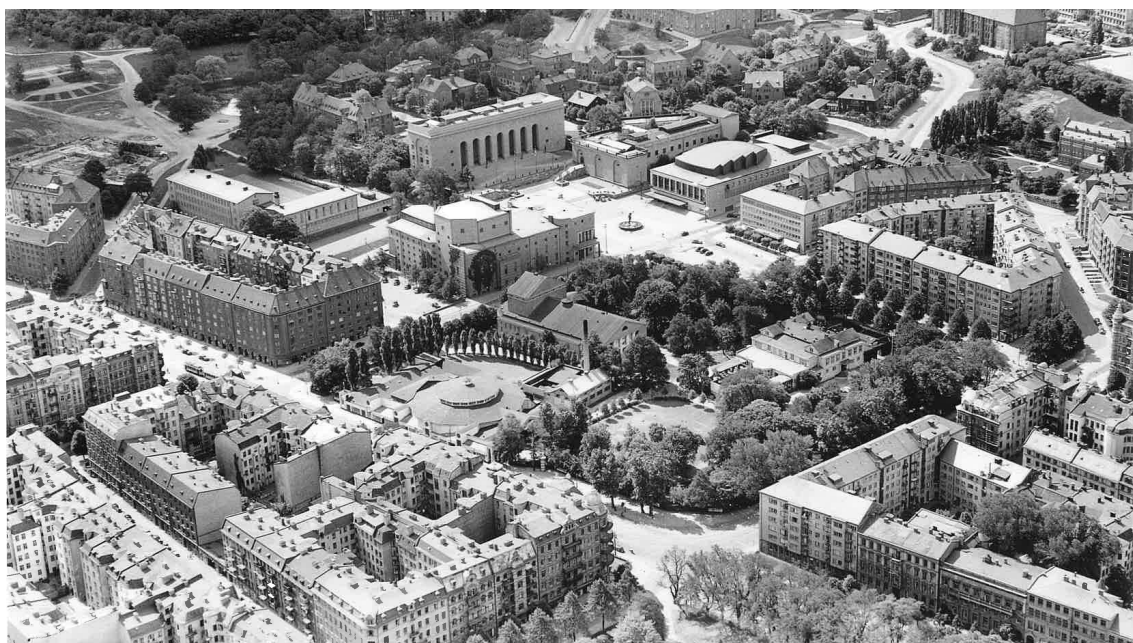
De rådande stadsplaneringsidealerna under 1930-talet förordade förbättrade luft- och dagsljusförhållanden i kvarteren. Den stora förespråkaren för idéerna i Göteborg var den dåvarande stadsingenjören Uno Åhrén. Hans tankar byggde bland annat på uppförandet av öppna kvarter med kringbyggda gårdar, där man förhindrade uppförandet av gårdsflyglar. Detta innebar under de kommande årtionden i stor utsträckning även en rivning av den befintliga, mer brokiga gårdsbebyggelsen.

För att säkerställa att kraven om ljusförhållandena upprätthölls så infördes i stadsdelen Lorensberg en lägre byggnadshöjd utmed de smalare bakgatorna – Teatergatan och Lorensbergsgatan – med bebyggelse om 1-4 våningar. Som kompensation för detta tilläts i stället en högre bebyggelse om 6-8 våningar i kvarteren utmed Kungsportsavenyen. Mötet mellan de varierande våningshöjderna löstes med för kvarteren markerade hörn anpassade till den högre bebyggelsen. 1930-talets planer möjliggjorde likt 1866 års plan för växtlighet inom kvarteren, i form av ett bevarande av de inhägnade förträdgårdar som planterats utmed Kungsportsavenyen.

Under 1930-talet utvecklades det moderna storstadslivet runtom Kungsportsavenyen, som blev ett stråk för kultur och nöjen i samband med invigningen av Konserthuset och Stadsteatern på Götaplatsen samt öppnandet av ett flertal biografer och caféer utmed gatan. Under 1950-talet omdanades Lorensbergsparken, då alla byggnader förutom teatern revs för att göra plats för uppförandet av det tolv våningar höga Park Avenue Hotel. Bebyggelsen inom Lorensbergsparken skiljde sig från omkringliggande kvarter med en betydligt friare, mer upplöst struktur påminnande om idéerna om hus i park.

Vy över korsningen Vasagatan - Avenyn, 1950-tal. Byggnaderna i kvarteret Örup med delvis kvarvarande förgårdsmark. Källa: Hjärnearkivet, GSM.

Götaplatsen samt Lorensbergsparken innan rivningarna och uppförandet av skivhuset. I nedre högre hörnet syns en del av bebyggelsen i kvarteret Glimmingehus. Flygfoto från 1947. Fotograf: Oscar Bladh.

1960-talet och modernism

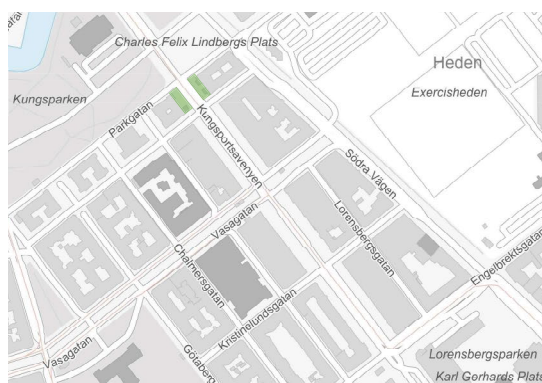
Under 1960-talet genomfördes stora citysaneringar i många av Sveriges städer, Göteborg inkluderad. Området kring Kungsportsplatsen moderniserades och stora delar av 1800-talets bebyggelse revs för att i stället göra plats för kontor, parkeringshus, hotellbyggnader och varuhuskomplex. De nya byggnaderna passades in i de övergripande befintliga kvartersformerna, men innebar i hög grad en totalsanering av kvarterets inre strukturer i och med den slutgiltiga rivningen av den äldre, brokiga gårdsbebyggelse. Inom utredningsområdet revs hela kvarteret Sturefors samt delar av kvarteret Glimmingehus och ersattes av större komplex som bröt upp den tidigare småskaliga fasadindelningen.

Gaturummet utmed Avenyn och Södra Vägen moderniserades också och dess karaktär förändrades avsevärt genom att nästintill alla de kvarvarande förträdgårdarna slopades i plan. Endast två förgårdar bevarades intill fastigheterna mellan Parkgatan och Storgatan. Dessa är numera bebyggda och används som plats för uteservering. Förgårdsmarken reglerades till allmän plats och ställdes i ordning för olika typer av gångstråk – ett effektivt "snabbstråk" invid gatukanten och ett mer avslappnat "flanörstråk" med planteringskar och sittbänkar närmast husfasaderna. I slutet av 1970-talet ökade cafékulturen och så småningom anlades de före detta förträdgårdsmarkerna med uteserveringar.

De stora förändringar som skedde inom Stenstaden väckte dock motreaktioner, exempelvis när det föreslogs rivning av byggnaderna inom kvarteret Örup. En av dem som då stred för ett bevarande var dåvarande stadsarkitekt Gerhard Paulson, som lyfte värdet av 1880-talsbebyggelsen. Det hela ledde till att frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes under mitten av 1960-talet. Frågan försköts dock i omgångar och det dröjde fram till 1985 innan byggnaderna på Kungsportsavenyen 16–20 förklarades som byggnadsminnen. För nr 22 dröjde det ytterligare i väntan på tekniska undersökningar och så sent som 2001 förklarades även denna som byggnadsminne.

De båda flygfotona ovan, från ca 1960-tal respektive 1970-tal, illustrerar de stora strukturförändringar som gjordes inom kvarteren under den här tiden.

Grön markering visar placeringen av de två enda bevarade förgårdarna utmed Avenyn.

Sen modernism och postmodernism

Under 1970-talet fortsatte omdaningen av kvarteren inom utredningsområdet, med rivningar av delar av kvarteret Svaneholm. Där begärdes en ny stadsplan av samtliga ägare av de sena 1800-talshusen. 1973 fastställdes den nya planen som därmed ersatte den gamla från 1860-talet. Inför beslutet var Historiska museet från en början tveksamt och hävdade det kulturhistoriska värdet hos den äldre bebyggelsen som typiskt stenstadskvarter. De fick till slut vika sig mot argumentet att de byggnader som föreslogs rivas "saknar i stor utsträckning moderna bekvämligheter och befinner sig byggnadstekniskt i mindre god kondition". Den norra delen av kvarteret revs och ersattes då av dagens bostads- och kontorshus.

Inom det motstående kvarteret Örup gjordes löpande rivningar av enskilda hus utmed Lorensbergsgatan under 1960-, 1970- och 1980-talen. Bebyggelsen som uppfördes förhöll sig till de äldre strukturerna när det gäller fasadindelningar samt med en genomgående låg byggnadshöjd in mot bakgatan. I slutet av 1970-talet ökade intresset för kafélivet ytterligare och utmed Avenyn blev det allt vanligare med uteserveringar.

Bild tagen under tiden för rivningarna inom kvarteret Svaneholm, 1970-tal. Källa: Hjärnearkivet, GSM.

Vy över Kungsporsavenyn mot norr. I förgrunden syns stenstadskvarteren Örup och Svaneholm, innan rivningarna som gjordes under 1960- och 1970-tal. Flygfoto från 1947. Fotograf: Oscar Bladh.

2000-talets förändringar

Under 2000-talet har ett flertal förändringar skett i utredningsområdets närhet, bland annat i form av påbyggnader och moderniseringar av byggnader mot Avenyn och Teatergatan.

Inom utredningsområdet togs i början av 2010-talet en detaljplan fram för kvarteret Sturefors, som avsåg att komplettera befintliga bostäder och kommersiella ytor.

Kring 2010-talets mitt gjordes inredning av vindarna i kvarteret Glimmingehus, vilket medförde ett tillskott av takkupor. Kvarteret är utmed Lorensbergsgatan nu utbyggt utifrån planen.

Idealen under 2000-talet har i stort stått i kontrast mot funktionalismens idéer om ljusa och luftiga kvarter, och har i stället syftat till att förtäta och skapa skalmässigt enhetliga kvarter med högre byggnadskroppar mot de smalare gatorna.

Som motpol till de många förändringar som skett utmed Teatergatan, står Stenstadens tredje bakgata Bellmansgatan där endast två byggnader ersatts på senare tid.

Korsningen Engelbrektsgatan - Lorensbergsgatan. 1960- och 2000-talets bebyggelse med numera sammanhållen byggnadshöjd.

Teatergatan mot söder. 1800-talets fasader tillsammans med nutida.

Bellmansgatans i stort sett oförändrade karaktär.

NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING

Lokalisering och gatustruktur

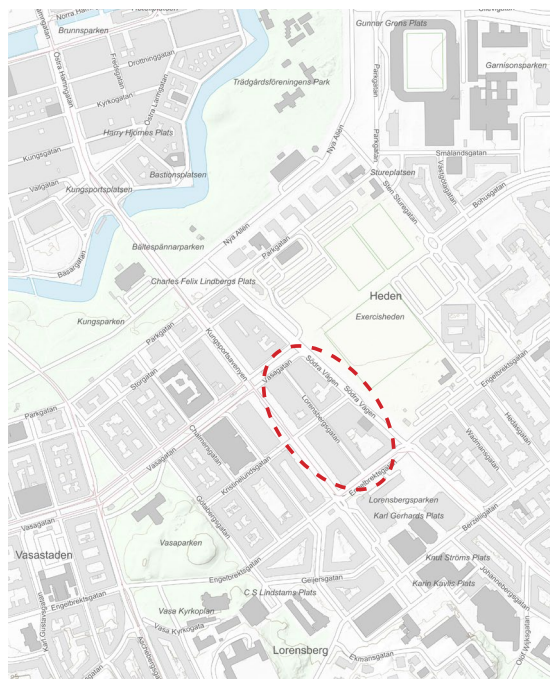
Utredningsområdet är beläget i stadsdelen Lorensberg och ligger inom en sammanhängande bebyggelsemiljö som består av fyra kvarter. De fyra kvarteren genombryts från nordväst-sydöst av Lorensbergsgatan samt Kristinelundsgatan från sydväst-nordöst. Vidare omgärdas kvarteren av stadsdelens huvudstråk Kungsportsavenyen i sydväst, Vasagatan i nordväst och Södra Vägen i nordöst samt Engelbrektsgatan i sydöst.

De båda kvarteren utmed Kungsportsavenyen har i plan en smal, rektangulär form, medan kvarteren utmed Södra Vägen har en något bredare, oregelbunden form. Samtliga kvarter är huvudsakligen kringbyggda, men inom större delarna av kvarteren har de tidigare öppna innergårdarna blivit överbyggda. Innergårdar i marknivå förekommer endast inom ett fåtal fastigheter. Parkeringshuset i det sydöstra kvarteret täcker i full byggnadshöjd kvarterets hela bredd.

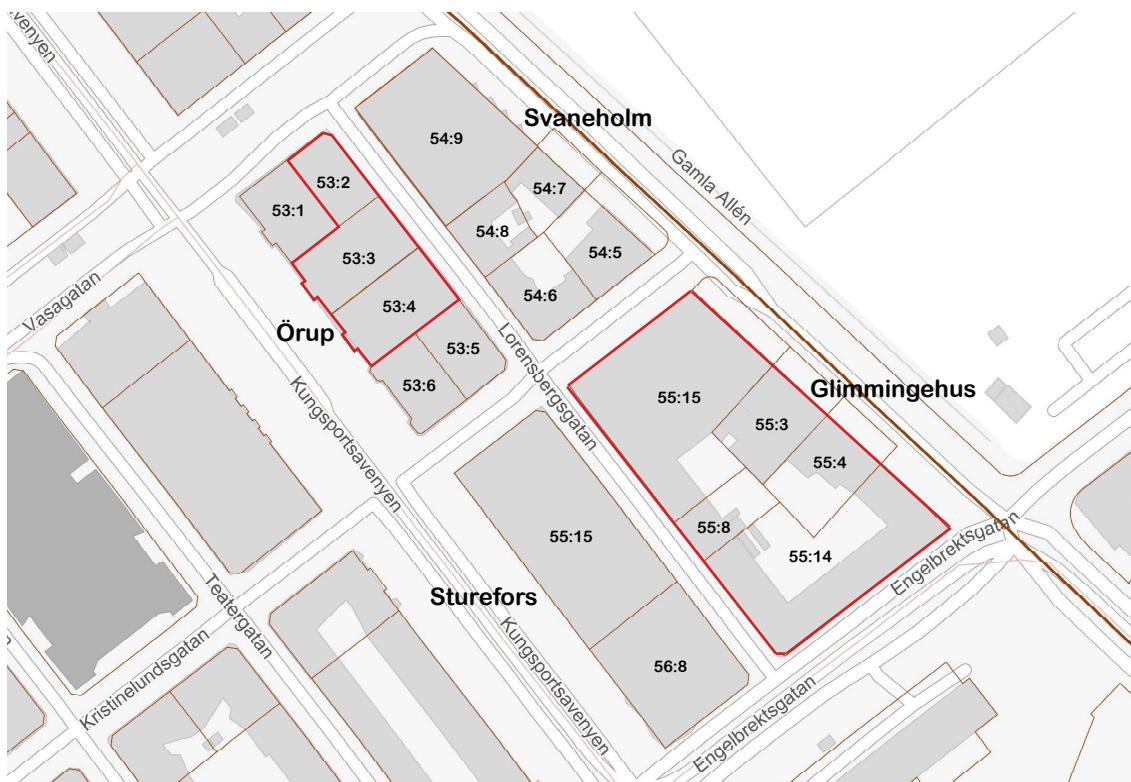
Sydöst om utredningsområdet, på motstående sida av Engelbrektsgatan, ligger Lorensbergsparken. Där står Park Avenue Hotel som består av två vinkelställda byggnadskroppar, en låg- och en högd. Högdelen är ett skivhus som ligger placerat en bit in på parktomten utmed Engelbrektsgatan, med en öppen yta ut mot gatan.

Nordöst om utredningsområdet, på andra sidan Södra Vägen, ligger Heden som är ett öppet stadsrum med ytor avsedda för främst idrott samt parkering.

Gatubredderna inom utredningsområdet varierar från Lorensbergsgatans 12 meter till och med Kungsportsavenyens 44 meter.

Utredningsområdet markerat med röd, streckad linje.

Fastighetskarta med kvartersnamn inom utredningsområdet. Planområdet markerat i rött.

Karta som illustrerar bredden av gatorna omkring utredningsområdet.

Byggnadshöjd och skala

Utmed Lorensbergsgatans norra ände är byggnadshöjden relativt låg och bebyggelsen varierar mellan 1–4 våningar, dock med en markerad byggnadshöjd på kvarterens hörn. Bebyggelsen utmed Avenyn håller en jämn byggnadshöjd på 4 våningar. I övrigt har de norra kvarteren generellt högre bebyggelse med upp till 6–7 våningar ut mot Södra Vägen och Vasagatan.

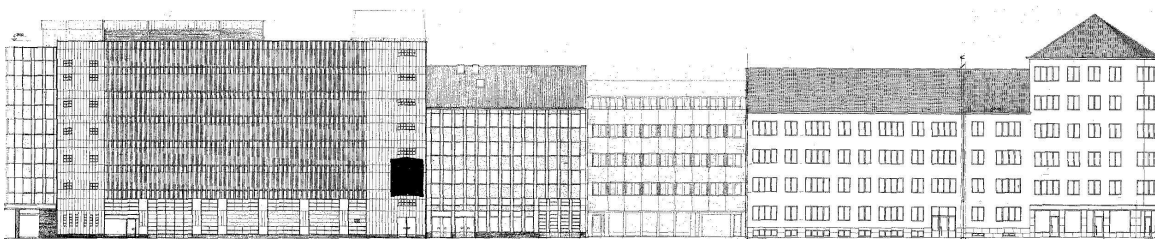
De södra kvarteren har en mer konsekvent högre byggnadshöjd om 6–7 våningar. Undantaget är tre fastigheter utmed Lorensbergsgatans östra sida samt det före detta tingshuset utmed Södra Vägen, som är om 4 våningar.

Byggnadshöjden inom utredningsområdet är generellt sett som lägst i kvarterens mitt.

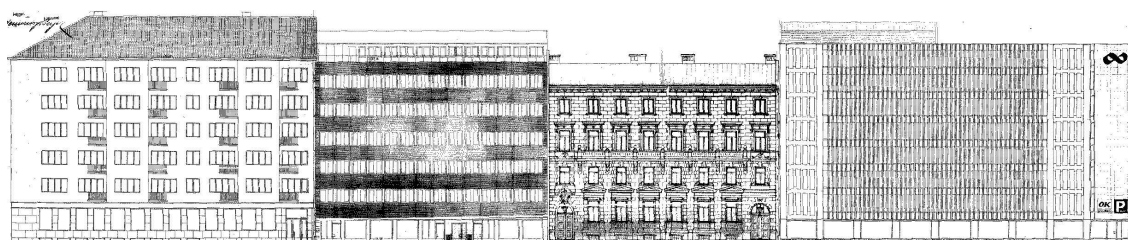
Skivhuset i angränsande kvarter Strömsholm, Park Avenue Hotel, står indraget från Engelbrektsgatan i 12 våningar.

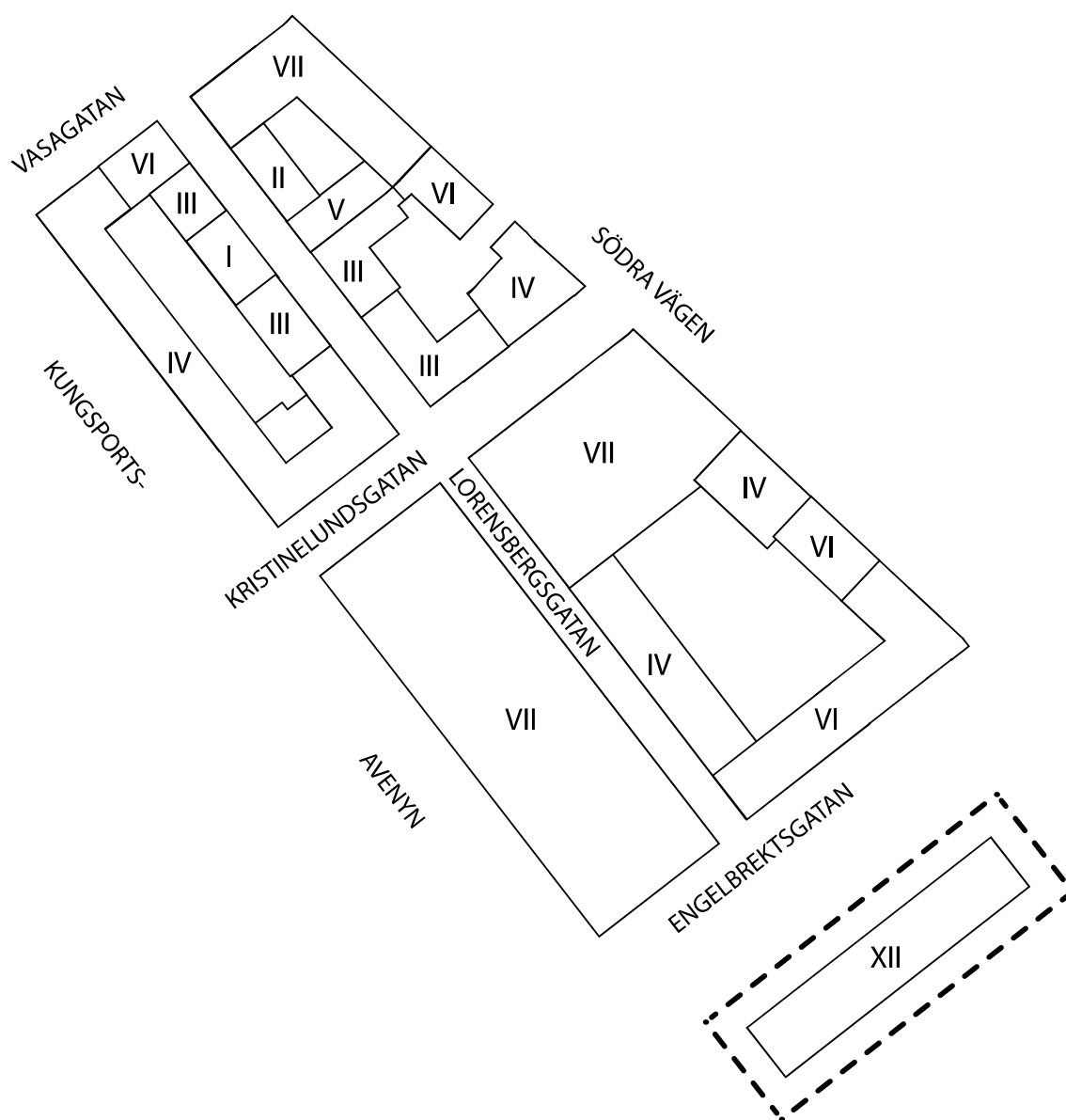
Sektion över fasader åt Lorensbergsgatan. Illustrationen är ett kollage av ny- och ombyggnadsritningar som illustrerar nulägets befintliga byggnadshöjder inom kvarteret Örup. Streckad linje representerar tidigare nockhöjd för numera riven 1880-talsbebyggelse.

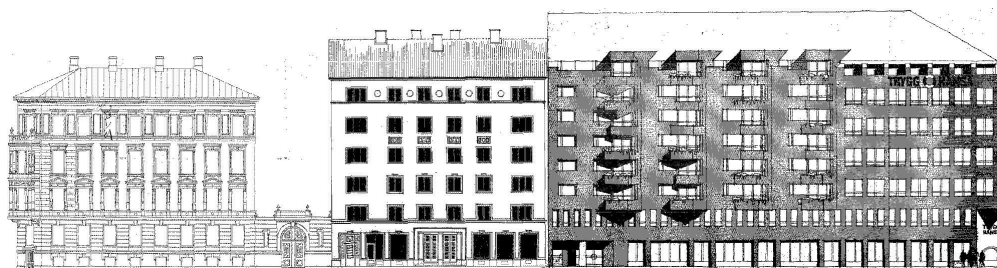
Sektion över fasader åt Lorensbergsgatan. Illustrationen är ett kollage av ny- och ombyggnadsritningar som illustrerar nulägets befintliga byggnadshöjder inom kvarteret Glimmingehus.

Sektion över fasader åt Södra Vägen. Illustrationen är ett kollage av ny- och ombyggnadsritningar som illustrerar nulägets befintliga byggnadshöjder inom kvarteret Glimmingehus.

Karta som visar antal våningar inom utredningsområdet samt för skivhuset i Lorensbergsparken (inom streckad linje), som ligger utanför utredningsområdet.

Sektion över fasader åt Södra Vägen. Illustrationen är ett kollage av ny- och ombyggnadsritningar som illustrerar nuläget befintliga byggnadshöjder inom kvarteret Svaneholm.

Kulturhistoriskt signifikanta egenskaper och uttryck

Egenskaper och uttryck är de olika komponenter som på en stadsrums- eller byggnadsnivå, tillsammans förmedlar det kulturhistoriska värdet. Det kan exempelvis röra sig om skala, material, kulör, utformning, byggnadstekniska lösningar och konstruktion, visuella eller funktionella samband.

Kv. Örup

- En samlad enhet av välbevarad 1880-talsbebyggelse utmed Avenyn
- Delvis överbyggd innergård
- Tydlig uppdelning mellan huvudstråk och bakgata
- Låg bebyggelse om 1-4 våningar utmed Lorensbergsgatan
- Höjdmässigt markerade hörntomter
- Verksamheter längs huvudstråken
- Bakgata utan verksamheter

Kv. Svaneholm

- Bebyggelse från 1880-, 1930- samt 1970-tal
- Skalmässigt tudelat kvarter
- Kringbyggda gårdar, delvis överbyggda
- Tydlig uppdelning mellan huvudstråk och bakgata
- Höjdmässigt markerade hörntomter
- Verksamheter längs huvudstråk
- Bakgata med fåtal verksamheter

Kv. Glimmingehus

- Blandad bebyggelse från 1880-1980-tal
- Skalmässigt tudelat kvarter
- Delvis kringbyggd bebyggelse, delvis överbyggd innergård med storskalig bebyggelse
- Bruten takfotslinje mellan Parkeringshus och övrig bebyggelse utmed Lorensbergsgatan
- Höjdmässigt markerade hörntomter
- Verksamheter längs huvudstråk
- Bakgata med fåtal verksamheter

Kv. Sturefors

- 1960- samt 2010-talsbebyggelse
- Överbyggd innergård
- Hög, enhetlig byggnadshöjd om 7 våningar
- Tydlig uppdelning mellan huvudstråk och bakgata
- Verksamheter längs huvudstråk
- Bakgata med fåtal verksamheter

Samlade kulturhistoriskt signifikanta egenskaper och uttryck inom utredningsområdet

- Stor andel överbyggda gårdar
- Byggnadshöjd anpassad efter gatubredd, med lägre höjd utmed smalare gator respektive högre höjd utmed bredare gator
- Tydlig uppdelning mellan huvudstråk och bakgata, avläsbart genom kontrasterande karaktärer och byggnadshöjder
- Höjdmässigt markerade hörntomter, som tydliga gränsmarkörer mellan de kontrasterande gatutyperna
- Huvudstråk präglad av verksamhetslokaler med skyltfönster, som ger gatan ett öppet uttryck
- Bakgata med ett fåtal verksamheter, fåtal öppningar i gatuplan, som ger gatan ett slutet uttryck

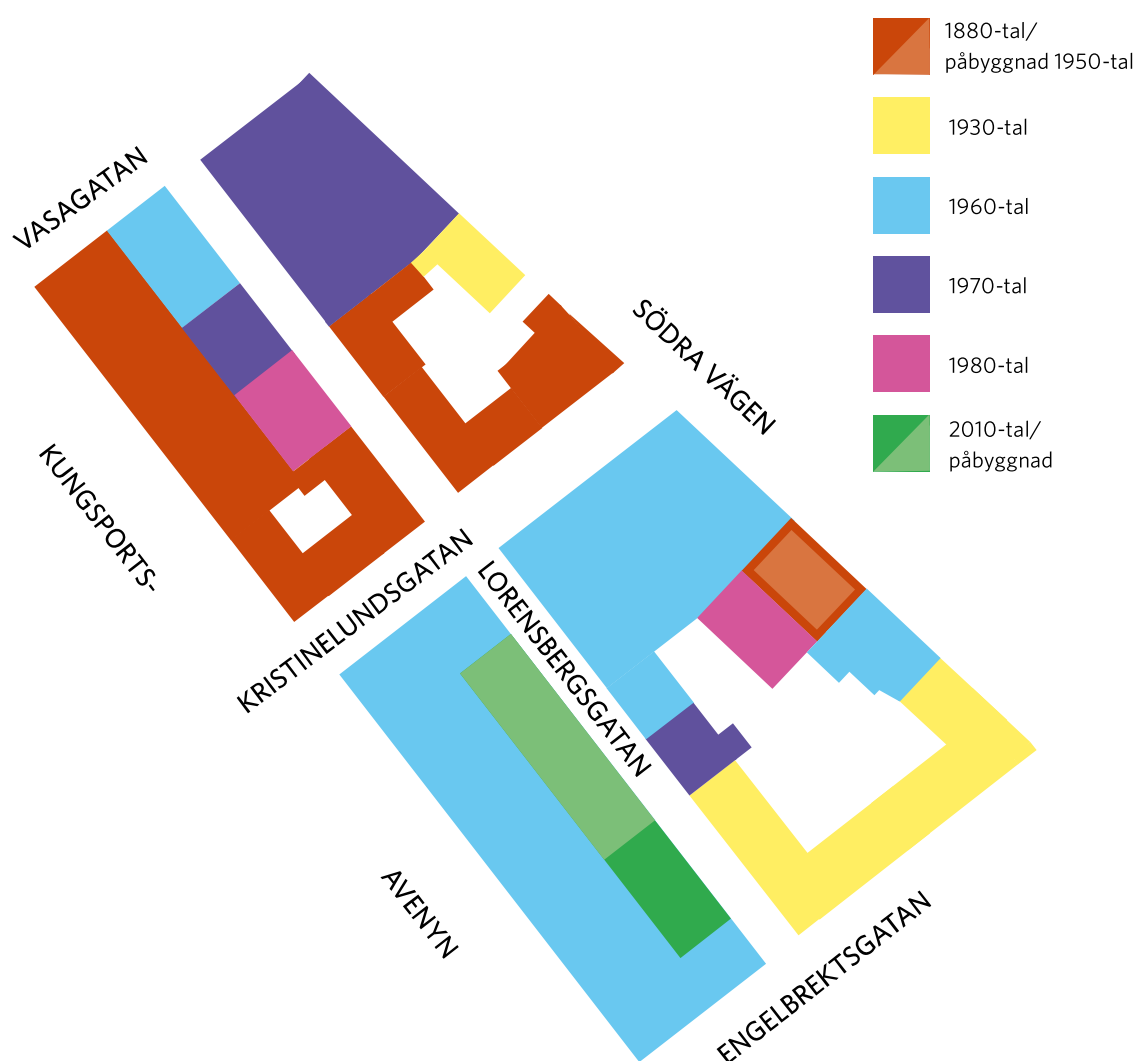

Ortofoto över utredningsområdet, från 2021.

Typologisering av kvarter

Utredningsområdet har en bebyggelse med blandad karaktär som sträcker sig från 1880-talets nyrenässans till samtida arkitekturstilar under sent 2010-tal. Varje karaktär har vissa gemensamma arkitektoniska drag som är utmärkande för tidsepoken.

Karakteristika för varje enskild tidsepok redovisas under följande avsnitt.

Typologiseringskarta baserad på nybyggnadsår.

1880-tal

1880-talsbebyggelsen utgör den äldsta bebyggelsen inom utredningsområdet. Den förekommer framför allt i de norra kvarteren och är tydligast representerad ut mot Kungsportsavenyen. Byggnadstypen karaktäriseras av nyrenässans. Fasaderna är putsade med rik dekor bestående av olika klassicistiska element samt rusticeringar, hörnkedjor och smidesdetaljer. Fasaderna markeras av risaliter och balkonger placerade över hörn. Byggnaderna är uppförda på en sockel av natursten, med små rektangulära källarfönster ut mot bakgatorna och Södra Vägen. Bottenvåningarna ut mot Kungsportsavenyen är moderniserade med stora butiksfönster. Taken utgörs av brutna sadeltak med branta takfall. I ett flertal av byggnaderna har vindsvåningarna inretts och på taken har små takkupor uppförts. Typiskt för byggnadstiden är utsmyckade portiker med portar av trä och högsmla, smäckra fönster med T-postform. Ursprungligen var fönstren av trä, men i vissa hus har fönstren blivit utbytta till varierat förekommande material.

1880-talets arkitektur är av genomgående högkvalitativ materialverkan. Tidens ideal uttrycks genom ett representativt byggande och en stark, medveten kontrast mellan skilda levnadsförhållanden, vilket är tydligt i uppdelningarna av bebyggelsekaraktärer inom de olika typerna av gator. Bebyggelsen utmed huvudstråket Kungsportsavenyen har en exklusiv karaktär, medan bakgatan Lorensbergsgatan har enklare karaktär.

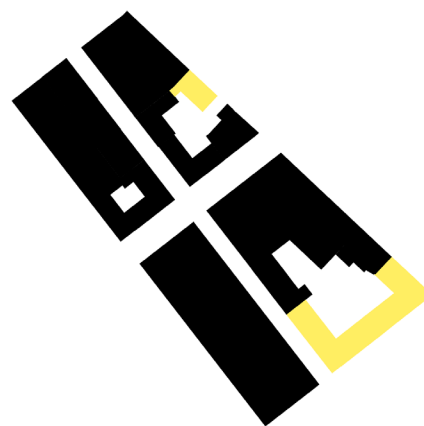
Karaktéristika:

- Nyrenässans
- Putsade fasader med rik dekor
- Smidesdetaljer
- Natursten i sockel
- Moderniserade bottenvåningar med stora butiksfönster
- Brutna sadeltak i plåt med branta takfall och små takkupor
- Högsmla träfönster och portiker
- Markerade risaliter och hörn med balkonger

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karaktéristikan för 1880-talet.

1930-tal

1930-talets bebyggelse utgörs främst av ett flerbostadshus som nästintill upptar halva kvarteret Glimmingehus utmed Engelbrektskatan, samt en enstaka byggnad längs Södra Vägen i kvarteret Svaneholm. Byggnadernas arkitektoniska uttryck präglas dels av en kvardröjande 1920-talsklassicism med återhållsam mönstermurning och ett entréparti med kolonner av granit, dels av en stramare funktionalism med regelbundna burspråk, fönster över hörn och balkonger med smäckra smidesräcken. Gemensamt för de båda byggnaderna är en sockel inklädd i skiffer, fasader av gult tegel och rektangulära fönster i brun kulör med vertikala poster. De allra flesta ursprungliga fönstren är ersatta av fönster med aluminiumkarmar och -bågar. I bottenvåningarna sitter stora butiksfönster och entrédörrar i fernissat trä. Båda byggnader har plåttäckta sadeltak med sentida takkupor inklädda i plåt alternativt utförda i glas och aluminium.

Arkitekturidealen i början av 1900-talet rörde sig successivt bort från de klassicerande stilarna och i 1930-talets byggande speglas i stället den för tiden växande demokratiska andan i den mer nedtonade och folkliga arkitekturen.

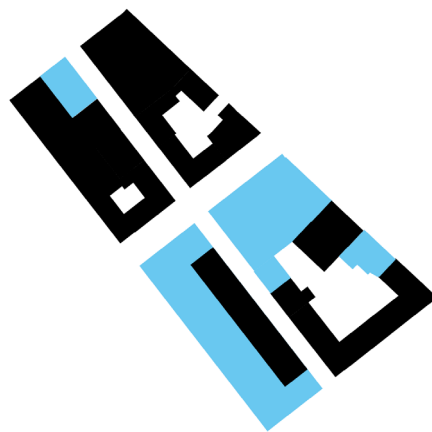
Karakteristika:

- Klassicistisk respektive modernistisk tegelarkitektur i gult tegel
- Regelbundna burspråk
- Rektangulära fönster aluminiumkarmar och -bågar i brun kulör med vertikala poster
- Sentida takkupor utförda i plåt respektive glas och aluminium
- Skifferinklädd sockel
- Hög bottenvåning med entrédörrar och butiksfönster i fernissat trä

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karakteristikan för 1930-talet.

1960-tal

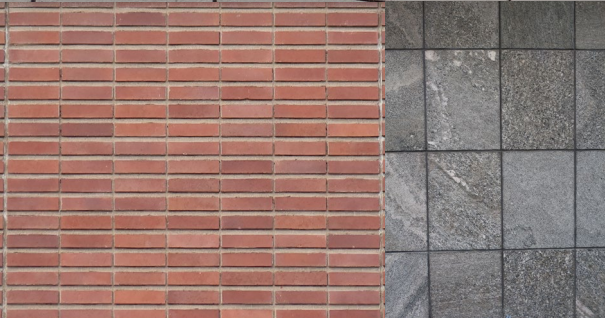
1960-talsbebyggelsen är mest förekommande i de båda södra kvarteren och utgör en stor del av utredningsområdets byggnadsbestånd. Volymerna inom området varierar mellan storskaliga parkerings- och kontorshus till mindre, kvartersanpassade kontorshus. Arkitekturen präglas av modernismens formspråk som inom utredningsområdet utmärker sig med fasader av betongelement eller inklädnader av stenskivor samt keramiska material i form av tegel och kakel. Fasaderna har raka, repetitiva fönstersättningar eller fönsterband. Fönstrens karmar och bågar utgörs av aluminium, eller i vissa fall även ädelträ, med fönsterbleck av kopparplåt. Områdets modernistiska byggnader karaktäriseras även av platta eller flacka tak belagda med plåt eller papp varav flera har indragna toppvåningar med längsgående terrasser.

1960-talets arkitektur präglas av en övergång från ett hantverksmässigt byggande till ett storskaligt industriellt byggande. Detta är å ena sidan synligt i användandet av allt mer populära, mindre kostsamma och mer effektiva material såsom betong och aluminium. Å andra sidan förekommer fortfarande mer exklusiva material såsom ädelträ och huggen natursten i viss utsträckning, och tyder då på stor materialomsorg.

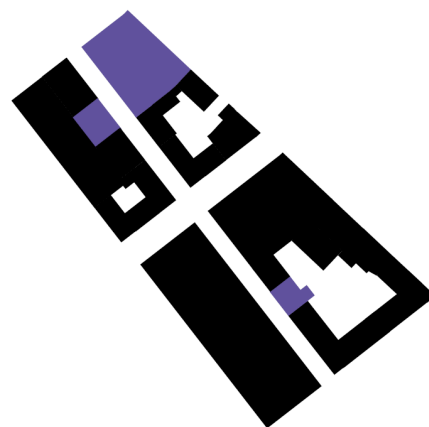
Karaktéristika:

- Byggnader präglade av modernismens formspråk
- Fönsterband
- Fasader av betongelement med plåtdetaljer
- Rektangulära burspråk
- Butiker i bottenvåning
- Kakelplattor
- Aluminiumdetaljer och -fönster
- Flacka plåt- och papptak
- Indragna toppvåningar med terrasser

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karaktéristikan för 1960-talet.

1970-tal

1970-talets bebyggelse förekommer i enstaka delar av utredningsområdet. Byggnaderna har dels flera gemensamma drag med 1960-talets modernism, dels egenskaper som anspelar på postmodernism. Modernismens arkitektur präglas av fasader med skivmaterial och fönsterband med aluminiumramar samt flacka eller platta tak. I fasaderna förekommer detaljer såsom betongglas, rusticeringar och kopparplåt. Kvarteret Svaneholms norra del upptas av ett kontorskomplex i rött, mönstermurat tegel med djupt sittande fönster av varierande typ samt oregelbundna burspråk och ett högt, valmat sadeltak.

1970-talets arkitektur genomsyras av tidens storskaliga, industriella byggande där det hantverksmässiga byggandet i princip frångåtts helt och hållet. Den postmodernistiska arkitekturen är en motreaktion mot modernismen och innebar en form av återgång till eller nytappning av det mer klassicistiska formspråket. Kontorskomplexet i kvarteret Svaneholm illustrerar detta genom vissa övergripande klassicerande drag i en samtida tolkning, exempelvis det mönstermurade teglet.

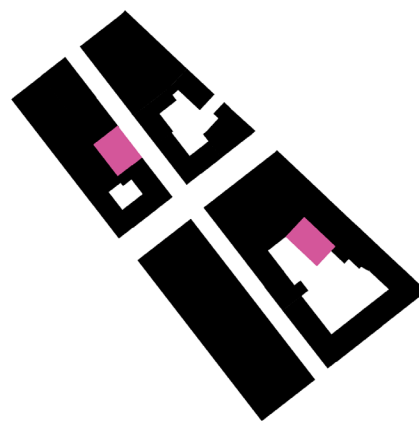
Karakteristika:

- Byggnader som präglas av modernismens samt postmodernismens formspråk
- Fasader med skivmaterial
- Fönsterband
- Rusticeringar
- Betongglas
- Koppardetaljer
- Tegelarkitektur med varierande fönstertyper och burspråk
- Platta eller flacka tak alternativt höga, valmade sadeltak

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karakteristikan för 1970-talet.

1980-tal

I utredningsområdet finns en byggnad uppförd under 1980-talet med ett återhållsamt postmodernistiskt uttryck, samt en tillbyggnad av det före detta Tingshuset utmed Södra Vägen. Gemensamt för byggnaderna är en sockel av betongelement och putsade fasader med enkel, geometrisk dekor. Fönstren är rektangulära med aluminiumdetaljer, placerade som kortare fönsterband. Fasaderna har även franska balkonger samt oregelbundna burspråk. Taken är oregelbundna, brutna eller flacka och inklädda i plåt.

Den postmodernistiska arkitekturen är en motreaktion mot modernismen och innebar en form av återgång till eller nytappning av det mer klassicistiska formspråket. 1980-talsbyggnaden utmed Lorensbergsgatan illustrerar detta genom att fånga upp vissa övergripande drag från den tidigare 1880-talsbebyggelsen i en samtida tolkning, exempelvis i det brutna plåttaket och den putsade fasaden med symmetrisk gestaltning och burspråk.

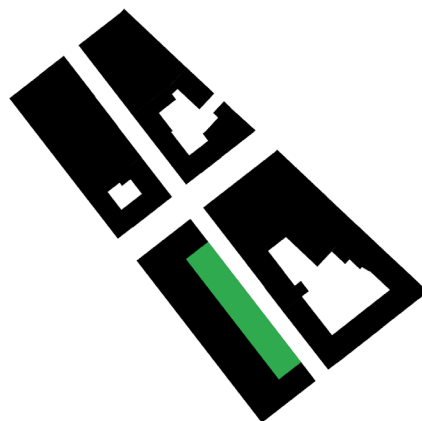
Karakteristika:

- Postmodernistiskt formspråk med klassicerande drag såsom brutet tak, putsade fasader samt symmetrisk gestaltning och burspråk
- Betongelement
- Putsade fasader med enkel geometrisk dekor
- Rektangulära fönster med karmar och bågar i aluminium
- Oregelbundet utformade burspråk samt franska balkonger
- Oregelbundna, brutna eller flacka plåttak

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karakteristikan för 1980-talet.

2010-tal

I kvarteret Sturefors finns byggnader samt påbyggnader utmed Lorensbergsgatan uppförda under 2010-talet. Arkitekturen har en blandad karaktär präglad dels av glasfasader med geometriska mönster, triangulära burspråk och varierande kulörer; dels av fasader med välvda, sammankopplade fönster samt plåtdetaljer. Taken är platta och har terrasser.

Karaktersistika:

- Glasfasader
- Triangulära burspråk
- Geometriska mönster och varierande kulörer
- Välvda, sammankopplade fönster
- Plåtdetaljer
- Platta tak med terrasser

Motstående sida föreställer ett kollage av detaljbilder som representerar ett urval av karaktersistikan för 2010-talet.

SIKTLINJER OCH FONDER

Här redovisas bärande siktlinjer och fonder centrala för utredningsområdet.

1. Kvarteret Örup har de enda kvarvarande enhetliga 1800-talsfasaderna längs Avenyn, vilket präglar siktlinjen från den viktiga skärningspunkten av Stenstadens två huvudstråk Avenyn-Vasagatan.

2 och 3. Lorensbergsgatan har en kort sträckning och gaturummet upplevs slutet, förstärkt av de fonder som skapas av Park Avenue Hotel i sydöst samt kvarteret på andra sidan om Vasagatan i nordväst.

4. Bebyggelsen inom kvarteret Glimmingehus har ett framträdande läge intill Hedens öppna stadsrum och upplevs därifrån ha enhetliga byggnadshöjder med en relativt jämn takfotslinje.

5. Södra Vägen har en historisk betydelse som en av stadens infartsleder, något som förstärks av Tyska kyrkan som tydligt riktmärke i fonden. Sett utmed gatan har kvarteret en betydligt mer varierande takfotslinje än vad som upplevs på håll (exempelvis i siktlinje 4).

6. Vyn utmed Engelbrektsgatan bildar genom kvartersbebyggelsen ett centralperspektiv som leder blicken mot Vasakyrkan som ett tydligt riktmärke i sydväst.

7. Lorensbergsparkens öppna karaktär öster om skivhuset tillhörande Park Avenue Hotel tillåter en överblick över hörnet av kvarteret Glimmingehus.

8. Från korsningen Engelbrektsgatan-Avenyn upplevs kvarteren Sturefors och Glimmingehus ha sammanhållna byggnadshöjder, i denna siktlinje med 1960-talets bebyggelse med en byggnadshöjd som är anpassad till 1930-talshuset markerande högdal.

Kvarteret Örup från korsningen Avenyn - Vasagatan.

Lorensbergsgatan åt nordväst.

Lorensbergsgatan åt sydöst.

Vy över kvarteret Glimmingehus från Heden i nordöst.

Södra Vägen åt nordväst.

Engelbrektsgatan åt sydväst.

Hörnet av Lorensbergsparken och kvarteret Glimmingehus från sydöst.

Kvarteren Sturefors och Glimmingehus från sydväst.

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET INOM UTREDNINGSSOMRÅDET

Utredningsområdet ligger inom riksintresset Göteborgs innerstad [O 2:1-5]. Värdebeskrivning för riksintresset finns bilagt rapporten. Här nedan till höger är en bearbetad sammanställning av de aspekter ur uttrycket som finns representerade inom utredningsområdet. Till vänster görs en uttolkning för hur dessa aspekter kommer till uttryck inom utredningsområdet. Dessa behandlas vidare i den första delen av analysen på s. 71.

Utredningsområdets bebyggelses förhållande till Exercisheden som öppet stadsrum och den trädkantade Gamla Allén vid Södra Vägen, med stor betydelse som tidig infartsled till staden.

Utredningsområdet som en del av Vasastaden - Lorensberg - Hedens slutna stenstadskvarter inom planmönster. Kungsportsavenyen och Lorensbergsgatan som brett huvudstråk respektive smal bakgata med tydligt särskiljda karaktärer och byggnadshöjder.

Stadsbyggnadsmässiga anpassningar inom utredningsområdet gjorda under 1900-talet, som fullföljer Stenstadens befintliga kvartersformer.

Ursprunglig låg bebyggelse inom utredningsområdet. Stenstadens planstruktur och 1880-talsbebyggelsens utformning.

Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Motivering

Storstadsmiljö [...]. Ett [exempel] på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. [...]

Uttryck för riksintresset

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med [...] Exercisheden [...]. Utanför den gamla stadskärnan [...] Gamla Allén vid Södra Vägen.

Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad, [...] som visar på [...] spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. [...] De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder [...]. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyen och Vasagatan [...] och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen [...]

1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med [...] fullföljande av rutnätsstaden. [...]

Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, [...] den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel [...].

ENSKILDA BYGGNADER

I det här avsnittet följer en beskrivning av de enskilda byggnaderna inom planområdet.

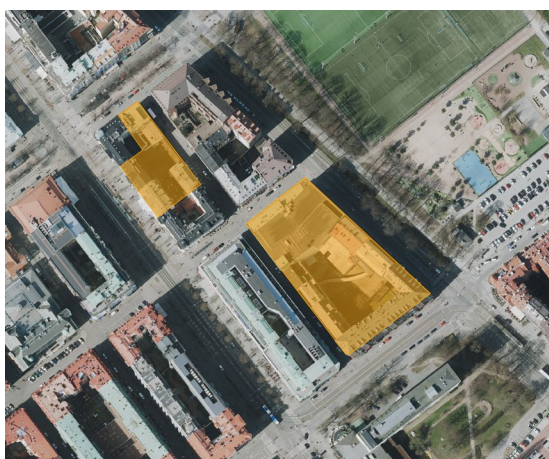
I beskrivningen rubriceras byggnaderna efter den eller de gatuadress/-er som de är belägna på. Byggnadernas placering inom utredningsområdet redovisas med hjälp av en lokaliseringskarta, där den aktuella byggnaden är markerad med röd kulör.

Därefter inleds beskrivningen med gällande fastighetsuppgifter, årtal för uppförande, vem som är arkitekt bakom byggnadsverket samt vilken funktion byggnaden hade vid uppförandetiden respektive vilken dess nuvarande funktion är.

Byggnaderna behandlas sedan ur ett historiskt perspektiv, från dess tillkomst till nutid, genom att gå igenom de huvudsakliga förändringar som skett. Historiken ger även en överskådlig skildring av tidigare byggnader som stått på den aktuella fastigheten och ersatts av nuvarande bebyggelse.

Varje enskild byggnad beskrivs med en exteriör arkitekturbeskrivning och därtill görs en uppställning av dess samlade egenskaper och uttryck.

Alla beskrivningar kompletteras med fotografier som skildrar byggnaderna i aktuell tid samt även historiska foton alternativt utsnitt av nybyggnadsritningar, i den mån material finns tillgängligt.

Planområdet markerat med skraffering.

Lorensbergsgatan 1 / Vasagatan 43B

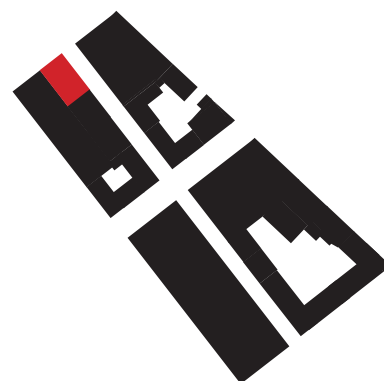
Tillhör fastighet: Lorensberg 53:2

Byggnadsår: 1964

Arkitekt: Owe Valter Svärd

Ursprunglig funktion: Kontorsbyggnad med restaurang i bottenvåning

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig

Tillkomst och förändringshistorik

Fastigheten rymde tidigare ett 4-vånings bostadshus, uppfört samtidigt som huset på grannfastigheten mot Kungsportsavenyen år 1883. 1880-talsbyggnaden revs på 1960-talet och ersattes av nuvarande byggnad år 1964. Byggnaden uppfördes av Vingabolalet och ritades av arkitekt Owe V. Svärd. I bottenvåningen huserade ursprungligen pub och steak house White Corner.

De större exteriöra förändringar som byggnaden har genomgått rör bottenvåningen, som från år 1987 och framåt har förändrats ett flertal gånger utefter förändringar av hyresgäster. År 2012 tillkom även en mindre tillbyggnad för fläktrum på innergården och kyl-/värmepumpar sattes upp på taket.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden har en högre del, mot den breda Vasagatan, i sex våningar med en sjunde från fasadlivet indragen våning. Taket är på denna del plant och plåttäckt. På grund av de lägre våningshöjderna så linjerar byggnadens takfot med det intilliggande fyra våningar höga 1880-talsbyggnadens takfot. Mot Lorensbergsgatan utgörs byggnaden av en avsevärt lägre del i tre våningar med ett mycket flackt sadeltak.

Byggnaden har en stomme i betong klädd med vita keramiska plattor som på håll upplevs som blanka men som man på nära håll ser är matta i sin yta. Bottenvåningens fasad är klädd i svarta stenskivor med stora delar uppglasade partier. Portar utgörs av moderna glasade dörrpartier med överljus. Hörnet är i bottenvåningen avfasat.

I byggnadens övre våningar utgörs samtliga fönster av ursprungliga enlufts-fönster i trä med smäckra, fernissade bågar. Fönstertypen är exklusiv för sin tid och ger byggnaden

Byggnadens fasad sedd från Vasagatan.

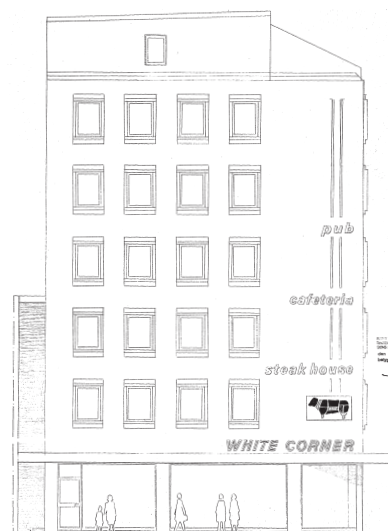
ett omsorgsfullt utformat uttryck. Samtliga omfattningar på byggnadens högdel, bortsett från de våningsbrytande trapphusfönstren mot Vasagatan och fönstren på den indragna takvåningen, är kraftigt utskjutande i samma vita keramiska plattor som fasaderna. Detta skapar ett liv i de övrigt dekorlösa fasaderna. Lågdelen mindre volym, fönsterlösa gavel och enklare utformning av fönster utan omfattningar stärker upplevelsen av bakgatukaraktär.

Byggnaden sedd från Vasagatan.

Byggnadens lågdel och gårdsfasad sedd från Lorensbergsgatan.

Nybyggnadsritning från 1964, föreställande fasaden åt Lorensbergsgatan.

Egenskaper och uttryck:

- Två markanta byggnadsvolymer med olika höjder och takformer.
- Sparsmakade fasader i keramikplattor.
- Omsorgsfullt utformade träfönster med utskjutande omfattningar.
- Avfasat hörn i bottenvåningen.

Lorensbergsgatan 3

Tillhör fastighet: Lorensberg 53:3

Byggnadsår: 1974

Arkitekt: Lund och Valentin Arkitektkontor AB

Ursprunglig funktion: Lager

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig

Tillkomst och förändringshistorik

Fastighetens del mot Lorensbergsgatan var tidigare bebyggt med ett fyrvånings bostadshus från år 1882. Denna byggnad revs år 1974 och ersattes med den nuvarande envåningsbyggnad som överbyggde gården och kopplades samman med motstående byggnad mot Kungsportsavenyen. Envåningsbyggnaden har sedan uppförandet fungerat som lager för Systembolagets butik mot avenyn. Byggnaden är till stora delar oförändrad sedan uppförandet, med undantag av en upptagen dörr som ersatt ett tidigare fönsterparti.

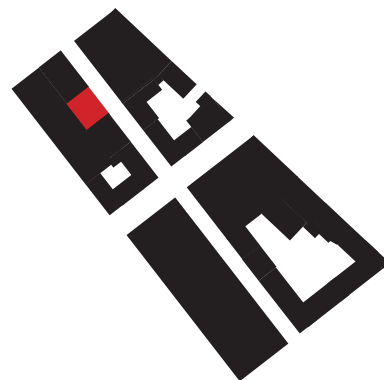
Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden är en djup envåningsbyggnad med plant, pappklätt tak och plåtklädd takfot. Takplanet är gruslagt och anslutet till den överbyggda innergården. Byggnadens enda synliga fasad finns mot Lorensbergsgatan där den utgör ett relativt slutet inslag i gatumiljön.

Sockeln är av obehandlad betong medan övrig fasad är putsad slät i en ljus kulör med fyra spritputsade fält i grått. Byggnaden har tre högt sittande, långsmala fönsterpartier i betongglas. På fasadens södra del finns en enkelt utformad ståldörr och i dess norra del finns en större garageport i grå metall. Byggnaden har en enkel karaktär och en gestaltning som på ett tydligt sätt återspeglar dess funktion som lagerlokal.

Egenskaper och uttryck:

- Låg bakgatubebyggelse.
- Tydligt funktionsinriktad gestaltning.

Nybyggnadsritning från 1882 över byggnaden som tidigare stod på fastigheten.

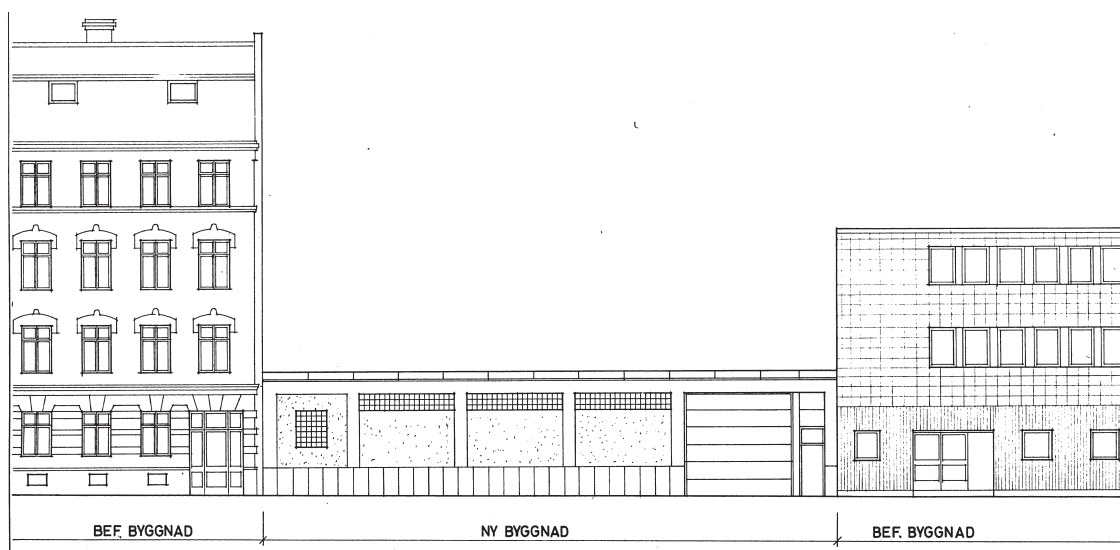
Byggnaden som tidigare stod på fastigheten. Foto från 1974.

Byggnaden sedd från Lorensbergsgatan.

Vy över byggnadens gruslagda tak.

Utsnitt ur nybyggnadsritning från 1974. Vy från Lorensbergsgatan.

Lorensbergsgatan 5

Tillhör fastighet: Lorensberg 53:4

Byggnadsår: 1981

Arkitekt: Joel Holger

Ursprunglig funktion: Bostads- och kontorshus

Nuvarande funktion: Bostadshus med lokaler

Tillkomst och förändringshistorik

Det ursprungliga fyrvåningshuset från år 1882 revs i början av 1980-talet och ersattes år 1981 med nuvarande trevåningsbyggnad. Vid samma tid överbyggdes gården och SE-bankens lokaler mot Kungsporsavenyen byggdes samman med de nybyggda kontorslokalerna mot Lorensbergsgatan. För ritningarna stod arkitekt Joel Holger. Byggnaden är till stora delar oförändrad sedan uppförandet.

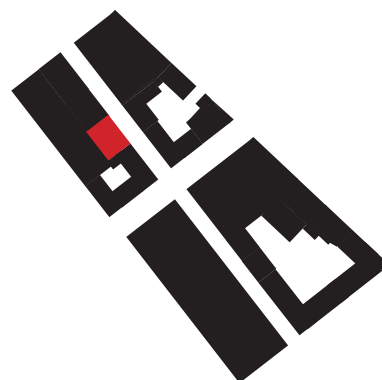
Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden är i tre våningar med ett plåtklätt, oregelbundet mansardtak. Det nedre takfallet mot gatan har två takkupor, vilka är placerade mot respektive fastighetsgräns. Gatufasaden har en sockel klädd i stensivor.

Den nedersta våningens fasad är slätt putsad i vitt med olika rektangulära fält putsade med en grå spritputs. Fasadgestaltningen anknyter till intilliggande lagerbyggnad, med ett liknande slutet uttryck i bottenvåningen. De två översta våningarna är putsade med den grå spritputsen, men med ljusa slätputsade hörnkedjor och ett band nedanför takfoten. Gatufasaden har två symmetriskt placerade burspråk i de två övre våningsplanen med fönsterpartier som går över hörn. Intill burspråken finns i varje våningsplan franska balkonger.

Fönstren utgörs av djupt sittande vita aluminiumklädda partier. Entrépartiet mot Lorensbergsgatan utgörs av ett brett parti med mörka, glasade aluminiumdörrar. Gårdsfasaderna är enklare och helt slätputsade i vitt. Närmast fastighetsgränserna finns balkonger i de två övre våningsplanen. En grön uteplats finns ovanpå den överbyggda gården.

Byggnaden präglas av postmodernismens klassicerande arkitektur, vilket uttrycks genom byggnadens symmetriska gestaltning med burspråk samt dess brutna tak och putsade fasader som återspeglar 1880-talsarkitekturens formspråk.

Gårdsfasad med uteplats ovanpå den överbyggda gården.

Nybyggnadsritning från 1882 över byggnaden som tidigare stod på fastigheten.

Egenskaper och uttryck:

- Klassicerande gestaltning i postmodernt utförande.
- Symmetriskt uppbyggda fasader.

Fasad åt Lorensbergsgatan.

Ritning från år 1983, upptecknad i samband med uppsättning av skyltar.

Lorensbergsgatan 10-12 / Kristinelundsgatan 13-15 / Södra Vägen 23

Tillhör fastighet: Lorensberg 55:15

Byggnadsår: 1967

Arkitekt: Owe V Svärd för August Krüger & Son
Arkitektkontor

Ursprunglig funktion: Parkerings- och kontorshus

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig

Tillkomst och förändringshistorik

Inom nuvarande fastighetsgräns låg fram till 1960-talet ett antal mindre stenhus från 1800-talet, bland annat Kjellbergsska flickskolan vars byggnad var ett välkänt inslag längs Södra Vägen. Efter rivningarna uppfördes nuvarande parkerings- och kontorshus på platsen år 1967. För ritningarna stod arkitekt Owe V Svärd som några år tidigare ritat ett kontorshus i kvarteret Örup. Parkerings- och kontorshuset uppfördes samtidigt som hotell- och varuhusbebyggelsen i kvarter Sturefors. Under lång tid fanns också en förbindelsegång i ett övre plan mellan de bägge kvarteren. Exteriört har byggnadskomplexet genomgått relativt få förändringar. År 1987 installeras ett system av kylmedelskylare på byggnadens tak. År 2012 revs förbindelsegången mellan parkeringshuset och varuhuset i kvarteret Sturefors. Öppningen ersattes med ett fönster på parkeringshusets fasad.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden upptar en tredjedel av kvarterets yta och utgör med sina sex våningar ett bastant inslag i gatumiljön.

Gaveln mot Kristinelundsgatan inrymmer kontor i de övre fem våningsplanen och en pub samt infart till garaget i bottenplan. Bottenvåningens fasadliv är något indraget med marmorklädda pelare mot gatan. Den östra delen av bottenvåningen mot Kristinelundsgatan utgörs av öppningar in i byggnaden. Ett skärmtak följer längs hela bottenvåningen åt detta håll. Kontorsdelen övre våningar har fasader klädda i elementskivor med frilagd ballast. Fasaden domineras av genomgående långsmala fönsterband och fem rektangulära burspråk. Mellan fönstren och på hörnen löper över hela fasaden vertikala band av släta betongelement.

Vy från korsningen Lorensbergsgatan - Kristinelundsgatan.

Vy från Södra Vägen.

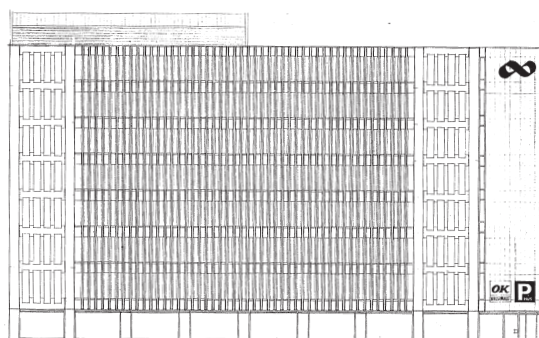
Fasaderna mot Lorensbergsgatan och Södra Vägen präglas helt av byggnadens lokaler för parkering. Merparten av fasaderna utgörs av glest, symmetriskt placerade vita betongpelare över sex våningsplan. Partierna mot gaveln är klädda i fasadelement i betong i olika utförande med högsmla fönster mot Södra Vägen och små horisontella fönster mot Lorensbergsgatan. Mot Södra Vägen är bottenvåningen nästintill helt uppglasad för affärslokaler.

Byggnadens nordöstra hörn, vy från Södra Vägen.

Kjöllbergsska flickskolan utmed Södra Vägen, foto taget 1922.

Nybyggnadsritning från 1966. Fasaden mot Södra Vägen.

Detalj ur fasad åt Lorensbergsgatan.

Egenskaper och uttryck:

- "Svävande" öppenhet med präglande marmorklädda pelare mot norr.
- Repetitiv fönstersättning.
- Betong i flertalet utföranden.
- Luftig "spaljéfasad" som åskådliggör funktionen.

Lorensbergsgatan 14

Tillhör fastighet: Lorensberg 55:15

Byggnadsår: 1967

Arkitekt: Owe V Svärd för August Krüger & Son
Arkitektkontor

Ursprunglig funktion: Verkstads- och kontorshus

Nuvarande funktion: Kontorshus

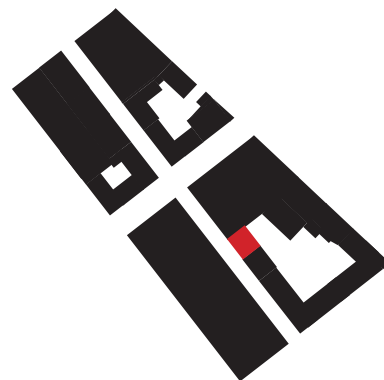
Tillkomst och förändringshistorik

Uppfördes samtidigt som kontors- och parkeringshuset intill och utformades till stora delar likadant som kontorshuset mot Kristinelundsgatan, men endast i fyra våningar och med ett flackt sadeltak. Arkitekt Owe V Svärd ritade även detta hus. Byggnaden har genomgått få förändringar, men bottenvåningen förändrades i och med att restaurang Sjöbaren etablerades på platsen år 2008.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden är ett fyra våningshus med flackt, betongtegelklätt sadeltak med detaljer i ärgad kopparplåt. Mot gården upptas en stor del av takfallet av en terrass med omgärdande balkongfront i vit, korrugerad plåt och överliggare. Långa fönsterband dominerar gatufasaden, vars gestaltning samspelar med det intilliggande parkeringshusets kontorsdel. Fönsterbröstningarna utgörs av fasadelement med frilagd ballast och mellan fönstren och på hörnen går vertikala band i slät obehandlad betong i de översta tre planen.

Bottenvåningen upptas dels av Sjöbarens högsmla fönster, dels av en stor garageport, som leder ner till ett underjordiskt parkeringshus. Garageportens tydliga försörjningsfunktion bidrar till upplevelsen av bakgatukaraktär. Sockel och portomfattning är klädda i marmorskivor. Entrén utgörs av en modern, standardiserad dörr med över- och sidoljus.

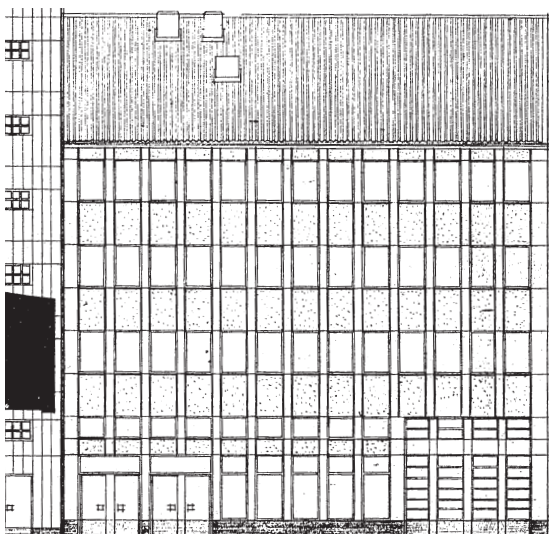
Gårdsfasaden med takterrass och nedfart till parkeringshuset.

Egenskaper och uttryck:

- Repetitiv fasadindelning och fönstersättning.
- Traditionell takform.

Byggnadens fasad åt Lorensbergsgatan.

Nybyggnadsritning från 1966.

Byggnaden som stod på fastigheten tidigare. Fotot taget under rivningarna av kvarteret Sturefors år 1965.

Lorensbergsgatan 16

Tillhör fastighet: Lorensberg 55:8

Byggnadsår: 1970

Arkitekt: Axel Grönvall och Ernst Hirsch

Ursprunglig funktion: Kontorshus

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig.

Tillkomst och förändringshistorik

På tomten stod tidigare en polis- och brandstation, invigd 1914. Arkitekt bakom byggnaden var Johan Emil Billing. Den revs 1966 och ersattes så småningom av den nuvarande byggnaden, vilken stod klar 1970. Byggnaden uppfördes som ett kontorshus för den tillhörande Läkarhuset beläget i en fastighet på motstående sida kvarteret, Södra Vägen 27. De båda byggnaderna ritades av arkitekterna Axel Grönvall och Ernst Hirsch.

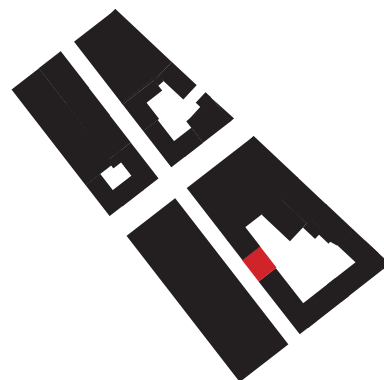
Bottenvåningen huserade länge den populära Restaurang Räkan, vilken var verksam från 1970-talet fram till 2014.

Byggnaden har endast genomgått ett fåtal fasadförändringar. År 1972 byggdes en överbyggd gångförbindelse inom kvarteret till byggnaden på Södra Vägen 27. 1982 byggdes ett hisschakt på gårdsfasaden. I samband med att restaurangen flyttade ut så målades bottenvåningens panel om.

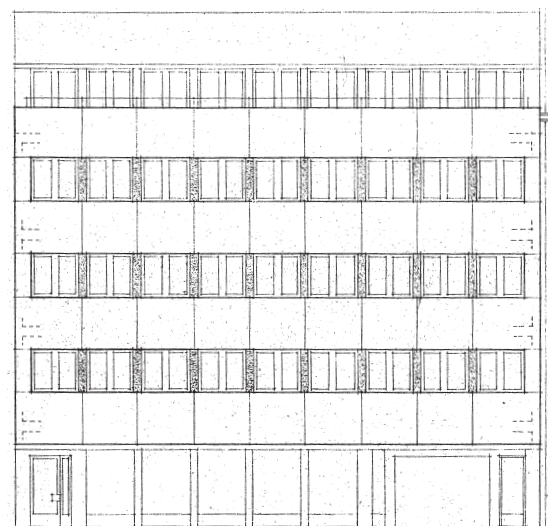
Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden är i uppförd i 4 våningar med fasad i grå betongelement med inblandat grus. Utmed fasaderna sitter enluftsfinster av aluminium i långa horisontella band. Taket är täckt med plåt. Bottenvåningen är inklädd i svartmålad träpanel och har rektangulära perspektivfönster samt en port som leder till en nedfart för ett underjordiskt parkeringshus. Garageportens tydliga försörjningsfunktion stärker upplevelsen av bakgatukaraktär.

Gårdsfasaden är i samma utförande som gatufasaden, med två mindre tillbyggnader för hiss och soputrymmen utmed första och andra våningsplanet. I vindsvåningen ligger en takterrass.

Gårdsfasaden med takterrass och förbindelsegång.

Relationsritning från 1970.

Byggnadens fasad åt Lorensbergsgatan.

Fotografi på den före detta polis- och brandstationen, taget 1913.

Egenskaper och uttryck:

- Fasad med horisontellt präglat uttryck förstärkt av fönsterband.
- Bottenvåning inklädd med träpanel.

Lorensbergsgatan 18-20 / Engelbrektsgatan 34A-C / Södra Vägen 29

Tillhör fastighet: Lorensberg 55:14

Byggnadsår: 1935

Arkitekt: Daniel Pehrsson

Ursprunglig funktion: Bostadshus med lokaler i bottenvåning

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig

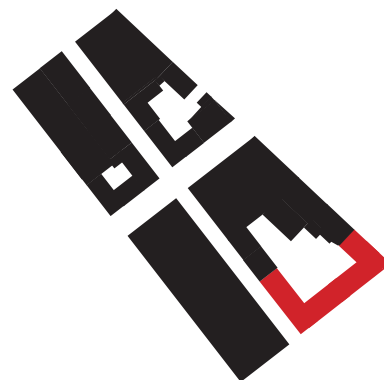
Tillkomst och förändringshistorik

På platsen fanns tidigare ett flertal mindre bostadshus och ett ridhus med stallar från 1880-talet. Efter att dessa rivits på 1930-talet uppfördes nuvarande stora bostadshus år 1935 efter ritningar av arkitekt Daniel Pehrsson. Nybyggnationerna har sedan dess upptagit den sydligaste tredjedelen av kvarteret Glimmingehus. Den välkända parfymeri-skylten ut mot Engelbrektsgatan har suttit på fasaden sedan år 1952. Byggnaden har genomgått ett antal större förändringar. År 1984 byttes samtliga fönster i byggnaden ut. År 2010 revs och ersattes husets balkonger och år 2015 inreddes vindsvåningen för bostäder och byggnaden fick de takkupor den har idag.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden utgörs av ett enhetligt stort komplex i funktionalistisk stil som med sin nedtonade karaktär uttrycker samtidens demokratiska anda. Fasaderna är i gult tegel med roströda aluminiumklädda fönster och saknar dekorativa detaljer. Sadeltaket är plåtklätt och i hörnet Lorensbergsgatan/Engelbrektsgatan valmat. I denna korsning är också hörnet avfasat i hela byggnadens höjd. Samtliga entréportar är utbytta mot moderna dörrar i olika utföranden och kulörer. Gårdsfasaderna har ett antal rader av piskbalkonger, både indragna i fasad och som utanpåliggande små balkonger.

Mot Engelbrektsgatan och Södra Vägen är byggnaden i sex våningar. Bottenvåningen är mot dessa gator klädd i skiffer, ett material som är exklusivt för sin tid och ger byggnaden ett omsorgsfullt utformat uttryck. Ett antal burspråk löper över fasaderna i de fem översta planen. Mot Södra Vägen finns balkongerna i direkt anslutning till burspråken, medan de större balkongerna ut mot Engelbrektsgatan är placerade med en fönsteraxels avstånd från burspråken.

Hörnet åt korsningen Södra Vägen - Engelbrektsgatan.

Det före detta ridhuset, med vy från korsningen Södra Vägen - Engelbrektsgatan. Foto taget omkring år 1900.

Den lägre byggnadsdelen mot Lorensbergsgatan delar övergripande gestaltning med den övriga byggnaden men saknar verksamhetslokaler i bottenvåningen, har endast en sockel i skiffer samt saknar burspråk och balkonger. Fyrvåningsdelen är den enda delen av byggnaden som har ursprunglig taktäckning av skifferplattor bevarad. Takfallet mot gården har försetts med vissa tekniska installationer och en större takkupa.

Hörnet åt Lorensbergsgatan och Engelbrektsgatan.

Gårdsfasaden sedd från takterrassen på grannfastigheten.

Lågdelen fasad åt Lorensbergsgatan.

Nybyggnadsritning från 1935, över ett utsnitt av fasaden åt Engelbrektsgatan.

Egenskaper och uttryck:

- Strama sammanhållna fasader i gult tegel och enhetliga fönsterpartier.
- Skiffer i sockel, bottenvåningsfasad och som taktäckning.
- Avfasat hörn mot det trängre gaturummet.
- Framträdande burspråk och balkonger.
- Äldre skylt och flera äldre verksamheter.

Södra Vägen 25

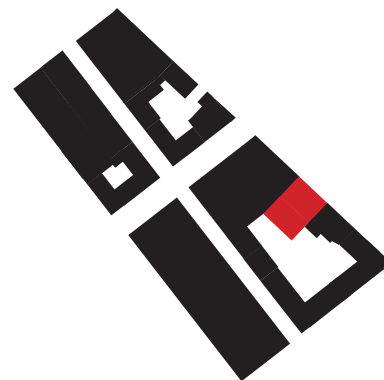
Tillhör fastighet: Lorensberg 55:3

Byggnadsår: 1887

Arkitekt: Hans Hedlund

Ursprunglig funktion: Tingshus

Nuvarande funktion: Inger Segerstedts gymnasium

Tillkomst och förändringshistorik

Byggnaden uppfördes ursprungligen år 1887 efter ritningar av den framstående Göteborgsarkitekten Hans Hedlund. Byggmästare var Philip Jacob Rapp. Tingshuset uppfördes för Askims, Hisings och Sävedals tingslag. Enligt ritningar signerade av byggnadsfirman F.O Peterson & Söner år 1952 byggdes den ursprungliga byggnaden på med en våning för att inrymma även Mölndals och Kungälv's tingslag. Fasaden för det tredje våningsplanet förändrades för att ansluta till det tillkommande fjärde våningsplanets fasad. Vid ombyggnaden försvann Hedlunds mer utsmyckade avslut på gatufasaden.

År 1987 gjordes en större tillbyggnad mot gården för att rymma ytterligare tings-salar. Tillbyggnaden ritades av Liljewall Arkitekter AB. Troligen var det vid denna ombyggnad som byggnadens fönster byttes till de T-postformade aluminiumfönster som finns på byggnaden idag. I samband med en tingshusinventering utförd av Riksantikvarieämbetet under 1990-talet, lyftes frågan om att byggnadsminnesförklara tingshuset på Södra Vägen 25. Förslaget avlogs dock 1993. Sedan år 2010 används byggnaden som gymnasieskola.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Fyravåningsbyggnaden har mot Södra Vägen en kraftfull nyrenässansgestaltning vars uttryck speglar dess ursprungliga funktion som tingshus och dess representativa läge utmed stadens södra infartsled. Sockeln är utförd i huggen granit. I två av stenarna ovan de betongglasförsedda källarfönstren finns arkitektens och byggmästarens namn ingraverade. De två nedersta våningarna har rusticerade putsfasader i en granitimiterande rosa kulör. De två översta våningarnas gatufasad är klädd med ljusa stenskivor. Rik dekor finns kring portarna, balkongen och fönstren i de tre ursprungliga våningsplanen. Det översta, tillbyggda, våningsplanet saknar ornamentik och har strama fönsteromfattningar och tvådelade fönster, till

skillnad från övriga våningars fönster av T-posttyp. En stram tandsnittslist avslutar gatufasaden upptill. Taket är ett flackt sadeltak med täckning av röd bandplåt mot gården och en mönsterlagd plåttäckning mot gatan.

Över den norra entrén sitter en vapensköld med häradssigill för de tingslag som tingshuset uppfördes för. De två entréerna längst ut på gatufasaden utgörs av två i fasaden indragna, valvslagna och ljusst putsade vindfång med nischer. Gjutjärnsgrindar skiljer vindfången från gatan och i valven hänger kraftiga armaturer, även dem i gjutjärn. Portarna utgörs av robusta pardörrar med rundade överstycken och överljus. Dörrarnas speglar är smyckade med träsniderier.

Den breda balkongen på tredje våningen "bärs upp" av rikt utsmyckade putsade konsoler. Undersidan av balkongen bildar ett kassettak med dekorativ putsornamentik. Balkongens räcke består av balusterdockor med ärgade kopparurnor ovanpå.

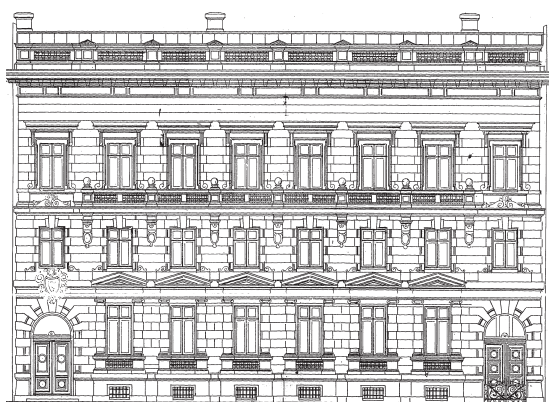
Mot gården finns ett utskjutande, runt trapphus mot den södra fastighetsgränsen. Detta är ursprungligt. Gårdsfasaden är i övrigt typiskt enklare än fasaden mot gatan. De ursprungliga våningarna är i gult tegel med mönstermurade bågar i rött tegel ovan fönstren medan den fjärde våningens fasad är slätputsad i en jordfärgad kulör. De två nedersta våningarna täcks idag av tillbyggnaden från 1980-talet. Denna är en enkel, ljusst putsad byggnadskropp med putsade, horisontella färgglada band över fasaden. Taket är täckt av ljus, falsad plåt.

Byggnadens fasad åt Södra Vägen.

Byggnadens gårdsfasad, med tillbyggnad och trapphus.

Nybyggnadsritning från 1887.

Egenskaper och uttryck:

- Omsorgsfullt utformad gatufasad med rik granitimiterande putsdekor.
- Valvslagna vindfång med gjutjärnsgrindar, armaturer och omsorgsfullt utformade trädörrar.
- Vapensköld med häradssigill.
- Huggen granitsockel med arkitekts och byggmästares namn inristade.
- Bred balkong med rik putsdekor och kopparurnor.
- Välanpassad 1950-talspåbyggnad med mer nedtonat formspråk i fasadmaterial och tandsnittslist.
- Enklare gårdsfasader i gult tegel med detaljer i rött tegel.
- Ursprungligt fristående, enklare trapphus mot gården.
- Troligen bevarade tingssalsfönster bakom tillbyggnaden från år 1987.

Södra Vägen 27

Tillhör fastighet: Lorensberg 55:4

Byggnadsår: 1966

Arkitekt: Axel Grönvall och Ernst Hirsch

Ursprunglig funktion: Läkarhus med verksamheter i bottenvåning

Nuvarande funktion: Samma som ursprunglig

Tillkomst och förändringshistorik

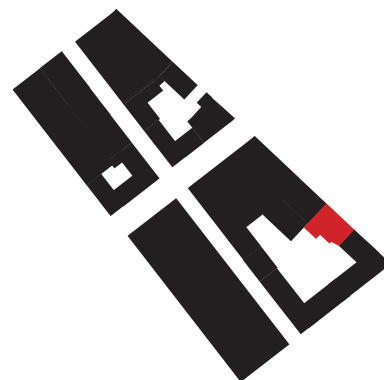
På platsen fanns tidigare ett fyra våningars bostadshus från år 1885 med en stallbyggnad på gården. All äldre bebyggelse revs år 1965 och året därpå uppfördes det befintliga läkarhuset efter ritningar av arkitekterna Axel Grönvall och Ernst Hirsch, Stockholm. Skylten med "KEM. TVÄTT" har suttit på fasaden sedan år 1968.

År 1972 byggdes en förbindelsegång mellan byggnaden och huset på Lorensbergsgatan 16 som båda användes av samma verksamhet. Denna gång byggdes om år 1985. År 2004 anordnades en ny utrymningstrappa mot gården och år 2011 byggdes entrépartiet om och byggnaden fick sitt nuvarande skärmtak.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Läkarhuset utgörs av en samlad byggnadskropp i sex våningar med en indragen, sjunde takvåning. Fasaderna mot Södra Vägen är helt släta och klädda i mörkrött fasadtegel. Bottenvåningens fasad är klädd i svart, polerad natursten som bildar något utskjutande vertikala lister mellan de stora skyltfönsterpartierna. Entrén skyddas av det senare tillkomna skärmtaket i svart metall. Över den norra verksamhetslokalen finns en "KEM. TVÄTT"-skylt i form av fristående bokstäver.

De övre våningarnas fasader är varandra identiska med långa fönsterband över merparten av fasadens bredd. Utrymmet mellan aluminiumfönstren täcks av ett svart skivmaterial. Taket är täckt med ljus plåt och har en relativt fri form. Gårdsfasaden har också långa fönsterband i alla våningsplan. En större del av fasaden är här något utskjutande i den norra delen. Gårdsfasaden är täckt med ljusa fasadelement med frilagd ballast.

Nybyggnadsritning från 1967.

Egenskaper och uttryck:

- Repetitiv gatufasad utan dekor.
- Gatufasad som visar upp hög materialkvalitet, med mörkt fasadtegel och polerad natursten.
- Mindre omsorgsfullt utformad gårdsfasad.
- Äldre skylt.

Byggnadens fasad åt Södra Vägen.

Byggnadens gårdsfasad, med förbindelsegång.

Kungsportsavenyen 18

Tillhör fastighet: Lorensberg 53:3

Byggnadsår: 1882

Arkitekt: Adrian Crispin Peterson

Ursprunglig funktion: Bostadshus åt A C Peterson

Nuvarande funktion: Kontorshus med verksamheter i bottenvåning

Tillkomst och förändringshistorik

Byggnaden uppfördes som en av fyra delar i en sammanhållen rad av bebyggelse utmed kvarteret Örups sida mot Kungsportsavenyen. Adrian Crispin Peterson stod för ritningarna för samtliga fyra byggnader. Kungsportsavenyen 18 byggdes för arkitektens egen räkning och kom efter uppförandet att bli hans privata bostad.

Efter ett ägarbyte år 1967 erhöles rivningslov för byggnaden, vilket väckte en allmän opinion. Dåvarande stadsarkitekten Gerhard Pålsson väckte fråga om byggnadsminnesförklaring. Det dröjde dock till år 1985 innan byggnaden byggnadsminnesförklarades av länsstyrelsen.

Exteriört har huset på Kungsportsavenyen genomgått ett antal förändringar sedan uppförandet. År 1967 revs den muromgärdade förträdgård som fram till dess prytt fastigheten mot avenyn. Nästa stora förändring skedde år 1974 då byggnadens samtliga fönster byttes ut och tak samt takkupor kläddes in i plåt. Troligen är det också detta år somnockpryderna i gjutjärn försvann.

Någon gång har också byggnadens balkonger förändrats med förenklade och mer slutna fronter, det är dock oklart exakt när detta gjordes. Detsamma gäller för bottenvåningens förändringar med stora butiksfönster. Detta syns på ritningar från år 1974 men kan ha genomförts tidigare. Bottenvåningens butiksentréer och fönster har sedan dess förändrats ett flertal gånger. År 2016 togs ett antal takfönster upp mot gården i samband med att vindsvåningen inreddes som kontor.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnaden är utformad efter kontinentala förebilder. Samtliga tre övre våningar är putsade i en gråvit nyans och rikt utsmyckade med renässansornamentik. Byggnaden är strikt symmetriskt uppbyggd med en centralt placerad risalit med fönster åt tre väderstreck. På vardera sida om denna utgörs gatufasaden av fyra fönsteraxlar. Mittrisaliten rymmer också byggnadens tre markanta balkonger med senare tillkomna fronter i betong med cirkelmotiv.

Bottenvåningens fasader är rusticerade ovan en sockel i granit. Skyltfönster och butiksentréer är i modernt, standardiserat utförande. Entrén till de övre våningarna är placerad längst söderut på fasaden mot avenyn och utgörs av en glasad pardörr i trä med överljus. Bottenvåningens mest markanta inslag är de fyra atlanter som "bär upp" den ovanliggande balkongen.

Den rika ornamentiken är individuellt utformad för de olika våningsplanen med listverk, pilastrar, balkongkonsoler, festonger och takfot som ger fasaden en tydlig reliefverkan. Gårdsfasaden är enklare utformad med slät fasad med endast en enklare list utmed takfoten som dekor. Taket utgörs av ett mansardtak täckt med svart falsad plåt. Ett valmat takfall sträcker sig ut över mittrisaliten. Byggnadens gestaltning är till stora delar en spegling av grannhuset på Kungsportsavenyen 20.

Vy från Kungsporsavenyen.

Kungsporsavenyen 18, foto taget år 1964. Notera förträdgården och den oförändrade bottenvåningen.

Fotografi från 1901.

Gårdsfasaderna tillhörande Lorensbergsgatan 18 och 20.

Detaljbild på en av byggnadens atlanter.

Egenskaper och uttryck:

- Symmetriskt uppbyggd gatufasad.
- Små takkupor i det nedre takfallet.
- Mittrisalit med atlanter, balkonger och eget, valmat takfall.
- Våningsspecifik ornamentik i tydlig nyrenässans.
- Relativt anonymt entréparti i trä.
- Tydlig samgestaltning med Kungsporsavenyen 20 som kvarterets centralmotiv.
- Betydligt stramare gårdsfasader.

Kungsportsavenyen 20

Tillhör fastighet: Lorensberg 53:4

Byggnadsår: 1882

Arkitekt: Adrian Crispin Peterson

Ursprunglig funktion: Bostadshus åt byggmästare Nils Andersson

Nuvarande funktion: Flerbostadshus med verksamheter i de två nedre våningarna

Tillkomst och förändringshistorik

Byggnaden uppfördes som en av fyra delar i en sammanhållen rad av bebyggelse utmed kvarteret Örups sida mot Kungsportsavenyen. Adrian Crispin Peterson stod för ritningarna för samtliga fyra byggnader och Kungsportsavenyen 20 byggdes för byggmästaren Nils Anderssons räkning. Byggnaden hade en förträdgård som i början av 1940-talet var planterad med syren, lagerträd och hagtorn.

Efter ett ägarbyte år 1967 erhöles rivningslov för byggnaden, vilket väckte en allmän opinion. Dåvarande stadsarkitekten Gerhard Pålsson väckte fråga om byggnadsminnesförklaring. Det dröjde dock till år 1985 innan byggnaden byggnadsminnesförklarades av länsstyrelsen.

Bottenvåningens fasad förändrades efter år 1960, då SE-banken köpte fastigheten och anpassade den efter sin verksamhet. Det är oklart exakt när förträdgården togs bort, men en kraftig förenkling av denna genomfördes i slutet av 1950-talet. Någon gång har också byggnadens balkonger precis som på Kungsportsavenyen 18 förändrats med förenklade och mer slutna fronter, det är dock oklart även exakt när detta gjordes. Det finns heller inga uppgifter om när fastighetens fönster byttes.

Exteriör arkitekturbeskrivning

Byggnadens exteriör är till stora delar en direkt spegling av grannhuset i norr (se beskrivning på föregående uppslag). Mindre skillnader finns i bottenvåningen, takkulör, takkupornas utformning samt detaljer i fönstrens utformning.

Byggnadens tak är ett plåttäckt mansardtak i en grågrön kulör. Takkupornas fönster är något större jämfört med grannfastighetens. I det övre takfallet finns mot avenyn också ett antal senare tillkomna takfönster. Byggnadens ursprungliga

Vy från Kungsportsavenyen.

bostadsentré mot avenyn är förändrad och har idag liknande gestaltning som våningens övriga moderna butiksentréer och skyltfönster. De senare tillkomna T-postfönstren är något grövre till sin profil än grannhusets fönster av samma typ. I första våningen finns också markiser över byggnadens fönster. Gårdens fasad har likt grannhuset en enklare karaktär utan ornamentik. Åt detta håll finns också senare tillkomna balkonger och stora takkupor.

Gårdsfasaderna tillhörande Lorensbergsgatan 18 och 20.

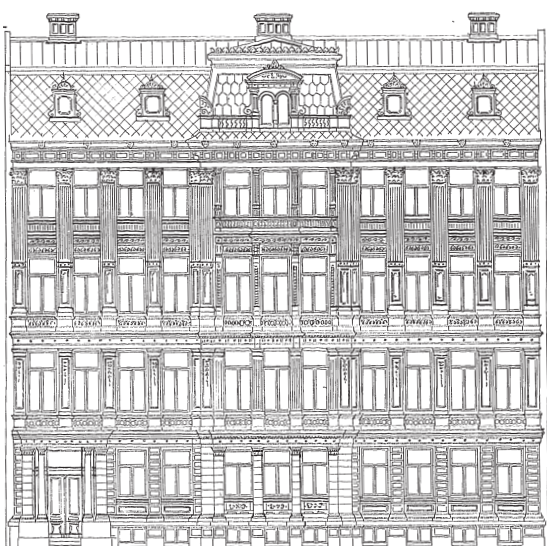
Kungsporsavenyen 20, foto taget år 1964.

Fotografi från 1901.

Detaljbild på byggnadens mittrisalit.

Nybyggnadsritning från 1882.

Egenskaper och uttryck:

- Symmetriskt uppbyggd gatufasad.
- Takkupor i det nedre takfallet.
- Mittrisalit med atlanter, balkonger och eget, valmat takfall.
- Våningsspecifik ornamentik i tydlig nyrenässans.
- Tydlig samgestaltning med Kungsporsavenyen 18 som kvarterets centralmotiv.
- Betydligt stramare gårdsfasader.

ANALYS

Analysen utgår från materialet framtaget i rapportens föregående delar och består av två nivåer, en översiktlig och en objektsnivå.

Den översiktliga nivån behandlar hela utredningsområdet och lyfter kulturmiljöns berättande förmåga utifrån fyra aktualiserade bedömningsgrunder: Stenstadens uppbyggnad; Gators funktion; 1900-talets vidareutveckling och förändring samt Siktlinjer från och mot Södra Vägen.

Utredningsområdet omfattas av riksintresset Göteborgs innerstad [O 2:1-5] och bedömningsgrunderna tar avstamp i de aspekter ur riksintressets uttryck som finns representerade inom utredningsområdet. Samma aspekter ur riksintressets uttryck används inom flera av bedömningsgrunderna varför slutsatser inom dessa är delvis överlappande. Riksintressets uttryck redovisas gemensamt under rubriken *Uttryck för riksintresset inom utredningsområdet* på s. 46. Värdebeskrivning för riksintresset finns bilagt rapporten.

Nästa nivå utgår från enskilda objekt och där görs för varje enskild byggnad inom planområdet en kulturhistorisk värdering och en sammanställning av rekommendationer av vilka uttryck och delar som bedöms ska omfattas av skydds- och varsamhetsbestämmelser.

Snedbild över utredningsområdet år 2016.
Bilden tagen från väster.

Inom båda nivåer ställs det utifrån de värdefulla egenskaperna dessutom upp ett antal förhållningssätt som tydliggör den eftersträvarsvärda utvecklingen ur ett antikvariskt perspektiv.

UTREDNINGSSOMRÅDET

Stenstadens uppbyggnad

Uttryck

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad, [...] som visar på [...] spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. [...] De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder [...]. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyen och Vasagatan [...] och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen [...]

Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, [...] den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel [...].

Kulturmiljöns berättande förmåga

Stenstadens uppbyggnad ger förståelse för det sena 1800-talets nydanande stadsplaneringsideal, som bygger på idéer om ett ökat brandförsvar samt förbättrade luft- och ljusförhållanden genom reglerad bebyggelse. Inom utredningsområdet är detta avläsbart genom Kungsportsavenyen och Vasagatan som breda, trädkantade huvudgator med dubbel funktion som både brandgator och paradgator med omsorgsfullt utformad, rikt dekorerad sen 1800-talsbebyggelse.

Parallellt med huvudgatorna i Stenstaden kan man utifrån den sammanhållet låga bebyggelsehöjden

och de avfasade hörnen in mot Lorensbergsgatan avläsa den smala bakgatans utformning som bygger på behovet av att ljus och luft att tillåts in i det trånga gaturummet.

Stenstadens rätvinkliga planmönster, övervägande långa gatuperspektiv och sammanhållna bebyggelsehöjder tillåter för långa siktlinjer med framträdande riktmärken. Kungsportsavenyens karaktär av paradgata stärks av den avslutande, under 1920-talet tillkomna, Götaplatsen som fond. På liknande sätt utgör Vasakyrkan ett betydelsefullt och framträdande riktmärke i avslutet av Engelbrektsgatans blickfång, förstärkt av kvartersbebyggelsens centralperspektivverkan.

Antikvariskt förhållningssätt

Förhållandet mellan smalare gator och den lägre bebyggelsen utmed dessa bör bibehållas. Detsamma gäller för de avfasade hörnen in mot dessa gator, vilka utgör exempel på byggnadsmetoder använda för att tillgodose behovet av en större luft- och ljustillförsel in på smalare gator.

Bebyggelsehöjden utmed gatorna i Stenstaden bör vara fortsatt sammanhållen så att betydelsefulla eller framträdande fonder och riktmärken i stadsbilden fortsättningsvis är accenter i stadsmiljön.

Bebyggelsens lägre höjd in mot bakgatan.

Vy utmed Engelbrektsgatan med Vasakyrkan som riktmärke.

Gators funktion

Uttryck

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad, [...] som visar på [...] spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. [...] De stora utvidgningsområdena med [...] gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder [...]. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyen och Vasagatan [...]

Kulturmiljöns berättande förmåga

Bebyggelsen utmed de olika gatorna inom utredningsområdet ger uttryck för olika stilepoker och representerar skilda sociala gruppers levnadsförhållanden.

Kungsportsavenyen anlades som en bred, trädkantad paradgata med bebyggelse vars gestaltning speglade den eftersträfvade förnäma karaktären. Utmed gatan finns bevarad bebyggelse från det sena 1800-talet, mest påtagligt vid kvarteret Örup, som har de enda kvarvarande enhetliga 1800-talsfasaderna längs Avenyn. Där är den förnäma karaktären ännu helhetlig sedan uppförandetiden och påvisas genom en omsorgsfullt utformad, sammanhållen gestaltning och exklusiva entréer för de gående tillsammans med den trädkantade paradgatan.

Södra Vägens roll som en av stadens främsta, historiska infartsleder manifesterades under det sena 1800-talet genom att man längs med gatan lät uppföra representativa allmänna byggnader. Exempel på dessa är den numera rivna Kjellbergsska flickskolan och framförallt den kvarvarande tingshusbyggnaden, som fortfarande har en representativ lokalisering.

Kungsportsavenyens huvudstråk med bostadshus i förnäm karaktär.

Andra huvudstråk såsom Engelbrektsgatan och Vasagatan har inom utredningsområdet framförallt manifesterats på senare tid och uppvisar numera exempel på omsorgsfullt gestaltad arkitektur från 1930- respektive 1960-talet.

I kontrast till huvudstråken står Lorensbergsgatan, vilken anlades som en av tre, tolv meter breda bakgator med funktion som försörjningsgata. Gatan präglas av en allmänt enklare karaktär, med lägre byggnadshöjder, nedtonade fasader som enklare speglingar av Avenyns mer förnäma hus samt funktionsinriktade varu- och transportgångar som speglar de ursprungliga 1800-talets inkörsportar. Lorensbergsgatan har även en kort sträckning och gaturummet upplevs slutet, förstärkt av de fonder som skapas av Park Avenue Hotel i sydöst samt kvarteren på andra sidan om Vasagatan i nordväst.

Genom gatornas tydliga uppdelning av karaktär mellan huvudstråk och bakgata kan man ännu avläsa den sociala differentiering som förordades, parallellt med de grundläggande logistiska behov som fanns för hushållen, under det sena 1800-talets stadsplanering.

Antikvariskt förhållningssätt

Den fortsatta förståelsen av de olika gatornas ursprungliga funktioner bör bibehållas genom en fortsatt kontrastverkan mellan huvudgatornas relativt högre byggnadshöjd och mer omsorgsfullt utformade gestaltning respektive bakgatornas lägre byggnadshöjd och enklare, mer tydligt funktionsinriktade gestaltning.

Lorensbergsgatans karaktär av bakgata med tydligt mer funktionsinriktad gestaltning.

1900-talets vidareutveckling och förändring

Uttryck

1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med [...] fullföljande av rutnätsstaden.

Kulturmiljöns berättande förmåga

1900-talets vidareutvecklingar av det sena 1800-talets stadsbyggnadsideal, som byggde på tankar om förbättrade luft- och ljusförhållanden, är avläsbara i Lorensbergsgatans fortsatta relativt låga byggnadshöjd och markerade hörnbyggnader med avfasade hörn, som vetter ut mot de omgärdande bredare Vasagatan och Engelbrektsgatan. Upplevelsen av dessa särskiljer sig beroende på om de betraktas inifrån kvarteren, där de har en tydligt framträdande roll, gentemot utifrån kvarteren där hörnbyggnaderna uppfattas som en del av en sammanhållen helhet.

Utredningsområdets storskaliga 1960- och 1970-talskomplex byggdes över kvarterens tidigare innergårdar, men förhåller sig strikt till de yttre, ursprungliga kvartersformerna. Bebyggelsen förhåller sig även till det sedan tidigare etablerade förhållandet mellan gatubredder och byggnadshöjder, med en lägre byggnadshöjd in mot den smala bakgatan.

Utmed huvudgatorna inom utredningsområdet finns goda exempel på 1930- och 1960-talsbyggnader som uppvisar en för uppförandetiden särskilt hög ambitionsnivå med hög materialkvalitet och omsorgsfull gestaltning. Dessa är en spegling av den sena 1800-talsbebyggelsens högborgerliga byggnationer.

Antikvariskt förhållningssätt

Det volymmässiga förhållandet mellan bakgatans låga bebyggelse och dess markerande hörnbyggnader ut mot bredare gator bör vara fortsatt tydligt.

Övergripande byggnadshöjder och kvartersformer, med detaljer som avfasade hörn, bör bibehållas.

1900-talets framträdande tillägg till Stenstaden bör tillåtas bibehålla sin tids prägel.

Exempel på 1970-talets storskaliga kontorskomplex som är väl anpassat till förhållandet mellan byggnadshöjd och gatubredd.

Omsorgsfullt utformad 1930-talsbebyggelse som är väl anpassad till förhållandet mellan byggnadshöjd och gatubredd.

Omsorgsfullt utformad 1960-talsbebyggelse som är väl anpassad till förhållandet mellan byggnadshöjd och gatubredd.

Siktlinjer från och mot Södra Vägen

Uttryck

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med [...] Exercisheden [...]. Utanför den gamla stadskärnan [...] Gamla Allén vid Södra Vägen. [...] Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad, [...] som visar på [...] spridningen av olika verksamheter och skilda sociala grupperns levnadsförhållanden. [...] De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder [...]. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd [...]

Kulturmiljöns berättande förmåga

Södra Vägen har sedan stadens grundande på 1600-talet haft en stor betydelse som en av de främsta infartslederna till staden. Vägen, tillsammans med Gamla Allén, markerar gränsen mot Hedens öppna stadsrum som utgör ett tydligt avbrott i den täta stenstadsbebyggelsen. Tillsammans skapar kvartersbebyggelsen och den parallella Gamla Alléns trädrader ett kulturhistoriskt innehållsrikt och välbalanserat gaturum utmed Södra Vägen.

Utredningsområdets bebyggelse utmed Södra Vägen har ett framträdande läge intill Hedens öppna stadsrum och utgör därifrån tillsammans med Gamla Allén en viktig silhuett som en del av den tydliga fond som innesluter Heden mot väster.

Från det öppna stadsrummet upplevs utredningsområdets kvartersbebyggelse ut mot Södra Vägen på ett övergripande plan som starkt horisontellt präglad, med sammanhållna, relativt låga byggnadsvolymer som ger ett harmoniskt uttryck.

Byggnaderna inom kvarteren är från flera olika tidsepoker och förmedlar ett gestaltningmässigt heterogent uttryck. Sett utmed Södra Vägen har kvarteret en betydligt mer varierande takfotslinje än vad som upplevs på håll.

Utmed Södra Vägen finns inom utredningsområdet två kvarvarande byggnader, Södra Vägen 21 och 25, som uppfördes i de ursprungliga stenstadskvarteren. Tingshusbyggnaden på Södra Vägen 25, är ett gott exempel på allmänna byggnader som manifesteras genom sin placering vid stadens betydelsefulla infartsled från söder, där den också är en viktig del av den betydelsefulla silhuetten mot Heden. De båda byggnaderna möjliggör för en fortsatt förståelse för den äldre byggnadstradition som var rådande under stadens utvidgning under det sena 1800-talet.

Antikvariskt förhållningssätt

Gamla Allén och den parallella kvartersbebyggelsen bör fortsättningsvis vara jämbördiga strukturer utmed Södra Vägens sträckning genom utredningsområdet.

Utredningsområdets kvartersbebyggelse utmed Södra Vägen bör bibehålla sin horisontella prägel, med sammanhållna, relativt låga byggnadshöjder och harmoniska uttryck.

De kvarvarande byggnaderna från det sena 1800-talet möjliggör för fortsatt förståelse för Stenstadens uppbyggnad och bör bibehålla sina nuvarande byggnadsvolymer.

Vy från Heden åt utredningsområdet i sydväst.

Vy åt nordväst, utmed Södra Vägen och Gamla Allén.

ENSKILDA BYGGNADER

Lorensbergsgatan 1 / Vasagatan 43B

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är välbevarad i material och utförande, mest påtagligt i dess träfönster med utskjutande omfattningar samt fasad klädd med keramikplattor och tidstypiskt repetitiva fönstersättning. Den är volymmässigt mycket väl anpassad till omgivande bebyggelse, kvartersstruktur och gatans bredd med en lågdel mot den smalare Lorensbergsgatan och en högdel med en diskret indragen takvåning mot den bredare Vasagatan. Byggnaden besitter, med dess omsorgsfullt framtagna materialval samt gestaltning, ett högt kulturhistoriskt värde och är ett framträdande exempel på 1960-talsarkitektur. Byggnadens goda kvaliteter är ett väl avläsbart resultat av dess placering vid en av stadens huvudgator.

Antikvariskt förhållningssätt

Byggnadens ursprungliga material och gestaltning bör bibehållas. Högdelen jämn, obrutna takfotslinje gentemot intilliggande byggnader bör bibehållas och byggnadskroppen bör inte påbyggas. Lågdelen bör fortsatt vara tydligt volymmässigt underordnad högdelen.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Rivningsförbud (r)

Skyddsbestämmelser (q) gällande:

- Fönsterbågar och -karmar i trä samt keramikplattor i fasad och fönsteromfattningar

Varsamhetsbestämmelser (k) gällande:

- Fönstersättning i de övre våningarna

Lorensbergsgatan 3

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden har en enkel karaktär samt är ett av flera exempel på representanter för modernismens funktionella arkitektur i staden och bedöms därmed besitta ett relativt lågt kulturhistoriskt värde som enskild byggnad. Dock bidrar dess låga byggnadshöjd, nedtonade karaktär och funktionsinriktade gestaltning på ett tydligt sätt till upplevelsen av Lorensbergsgatans prägel som bakgata.

Antikvariskt förhållningssätt

För byggnadens fortsatta bidragande till upplevelsen av bakgatukaraktären bör byggnaden ha en fortsatt låg höjd och vara tydligt volymmässigt underordnad bakgatans markerade hörnbyggnader.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Lorensbergsgatan 5

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden har en enkel karaktär och präglas av postmodernismens klassicerande arkitektur. Detta kommer till uttryck genom byggnadens symmetriska gestaltning med burspråk samt genom dess brutna tak och putsade fasader som återspeglar 1880-talsarkitekturens formspråk. Dock finns det andra, mer framträdande representanter för postmodernistisk arkitektur i staden och byggnaden bedöms därmed besitta ett relativt lågt kulturhistoriskt värde som enskild byggnad. Dock bidrar dess låga byggnadshöjd, nedtonade karaktär och funktionsinriktade gestaltning på ett tydligt sätt till upplevelsen av Lorensbergsgatans prägel som bakgata.

Antikvariskt förhållningssätt

För byggnadens fortsatta bidragande till upplevelsen av bakgatukaraktären bör byggnaden ha en fortsatt låg höjd och vara tydligt volymmässigt underordnad bakgatans markerade hörnbyggnader.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Lorensbergsgatan 10-12 / Kristinelundsgatan 13-15 / Södra Vägen 23

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är en tydligt avläsbar representant för 1960-talets storskaliga byggande, med repetitiv fasadindelning och betongelement i olika utföranden. Dock finns det andra, mer framträdande representanter 1960-talet inom staden, varför dess kulturhistoriska värde bedöms som relativt lågt. Byggnaden ingår i den betydelsefulla silhuetten mot Heden och bidrar till kvarterets horisontella prägel med en sammanhållen takfotslinje.

Antikvariskt förhållningssätt

Den sammanhållna takfotslinjen tillsammans med övriga byggnader ut mot Södra Vägen, undantaget det före detta tingshuset med särskiljande byggnadshöjd, bör bibehållas och byggnaden bör inte påbyggas.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Lorensbergsgatan 14

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden har en enkel karaktär samt är ett av flera exempel på representanter för modernismens funktionella arkitektur i staden och bedöms därmed besitta ett relativt lågt kulturhistoriskt värde som enskild byggnad. Dock bidrar dess låga byggnadshöjd, nedtonade karaktär och funktionsinriktade gestaltning på ett tydligt sätt till upplevelsen av Lorensbergsgatans prägel som bakgata.

Antikvariskt förhållningssätt

För byggnadens fortsatta bidragande till upplevelsen av bakgatukaraktären bör byggnaden ha en fortsatt låg höjd och vara tydligt volymmässigt underordnad bakgatans markerade hörnbyggnader.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Lorensbergsgatan 16

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden har en enkel karaktär samt är ett av flera exempel på representanter för modernismens funktionella arkitektur i staden och bedöms därmed besitta ett relativt lågt kulturhistoriskt värde som enskild byggnad. Dock bidrar dess låga byggnadshöjd, nedtonade karaktär och funktionsinriktade gestaltning på ett tydligt sätt till upplevelsen av Lorensbergsgatans prägel som bakgata.

Antikvariskt förhållningssätt

För byggnadens fortsatta bidragande till upplevelsen av bakgatukaraktären bör byggnaden ha en fortsatt låg höjd och vara tydligt volymmässigt underordnad bakgatans markerade hörnbyggnader.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Lorensbergsgatan 18

Observera att Lorensbergsgatan 18 respektive Lorensbergsgatan 20 / Engelbrektsgatan 34A-C / Södra Vägen 29 i det här sammanhanget har olika förutsättningar och därför väljs att hanteras under två separata rubriker.

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är välbevarad i material och utförande, med enhetliga fönsterpartier, tegelfasad samt sockel och tak i skiffer. Den är volymmässigt mycket väl anpassad till omgivande bebyggelse, kvartersstruktur och gatans bredd med en lågdel mot den smalare Lorensbergsgatan och en tillhörande högdel mot den bredare Engelbrektsgatan. Byggnaden besitter, med dess omsorgsfullt framtagna materialval samt gestaltning, ett högt kulturhistoriskt värde och är ett framträdande exempel på 1930-talsarkitektur. Dess låga byggnadshöjd bidrar på ett tydligt sätt till den fortsatta upplevelsen av Lorensbergsgatans prägel som bakgata.

Antikvariskt förhållningssätt

Byggnadens ursprungliga material och gestaltning bör bibehållas. För byggnadens fortsatta bidragande till upplevelsen av bakgatukaraktären bör byggnaden fortsatt ha en låg höjd och vara tydligt volymmässigt underordnad den intilliggande högdelen.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Rivningsförbud (r)

Skyddsbestämmelser (q) gällande:

- Skiffertak
- Fasadtegel och skiffer i sockel

Varsamhetsbestämmelser (k) gällande:

- Fönstersättning

Lorensbergsgatan 20 / Engelbrektsgatan 34A-C / Södra Vägen 29

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är välbevarad i material och utförande, med enhetliga fönsterpartier samt framträdande balkonger och burspråk, skifferinklädd bottenvåning och tegelfasad. Den är volymmässigt mycket väl anpassad till omgivande bebyggelse, kvartersstruktur och gatans bredd med en tillhörande lågdel mot den smalare Lorensbergsgatan och en högdel mot den bredare Engelbrektsgatan. Byggnaden besitter, med dess omsorgsfullt framtagna materialval samt gestaltning, ett högt kulturhistoriskt värde och är ett framträdande exempel på 1930-talsarkitektur. Byggnadens goda kvaliteter är ett väl avläsbart resultat av dess placering vid en av stadens huvudgator. Byggnaden ingår i den betydelsefulla silhuetten mot Heden och bidrar till kvarterets horisontella prägel med en sammanhållen takfotslinje.

Antikvariskt förhållningssätt

Byggnadens ursprungliga material, skyltning och gestaltning bör bibehållas. Den sammanhållna takfotslinjen tillsammans med övriga byggnader ut mot Södra Vägen, undantaget det före detta tingshuset med särskiljande byggnadshöjd, bör bibehållas och byggnaden bör inte påbyggas.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Rivningsförbud (r)

Skyddsbestämmelser (q) gällande:

- Fasadtegel och skiffer i bottenvåning
- Neonskylt

Varsamhetsbestämmelser (k) gällande:

- Indelning av fasad (balkonger, burspråk och fönstersättning)

Södra Vägen 25

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är väl bevarad i material och gestaltning, med rik nyrenässansdekor, balkong, portiker och trapphusdel samt symmetrisk fönstersättning. Undantaget är 1950-talets påbyggnad som med dess nedtonade formspråk dock är ett välanpassat tillägg till den ursprungliga byggnaden. Byggnaden är ritad av den kände göteborgsarkitekten Adrian C Petersson och är ett exempel på allmänna byggnader som manifesteras genom sin placering vid stadens betydelsefulla infartsled från söder, där den också är en viktig del av den betydelsefulla silhuetten mot Heden. Byggnaden anses med sin ursprungliga funktion som tingshus, sin historiskt framstående roll i staden och sin omsorgsfullt utformade, rikt dekorerade exteriör ha ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Antikvariskt förhållningssätt

Byggnadens befintliga material, volym och gestaltning bör bibehållas. Eventuella förändringar och underhåll får inte förvanska det utpekade värdet.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Rivningsförbud (r)

Skyddsbestämmelser (q) gällande:

- Fasadgestaltning i gatufasad:
 - o Balkong
 - o Putsdekor och sockel med graveringar
 - o Portiker med ovanliggande sigill, portar och valvslagna vindfång med nischer, gjutjärnsgrindar samt armaturer

Varsamhetsbestämmelser (k) gällande:

- Fönstersättning i gatufasad
- Mönstermurning i gårdsfasad
- Den rundade trapphusdelen mot gården

Södra Vägen 27

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden har ett nästintill ursprungligt utförande med bevarade material samt en äldre, verksamhetsbunden skylt. Endast ett fåtal senare tillägg är gjorda, huvudsakligen mot gårdssidan. Byggnaden utgör en tidstypisk representant för 1960-talets kontorsarkitektur, med högkvalitativa material i bottenvåningen. Dock finns det andra, mer framträdande exempel från 1960-talet inom Stenstaden, varför det kulturhistoriska värdet för Södra Vägen 27 bedöms som relativt lågt. Den äldre skylten utgör ett framhäande drag i byggnadens gestaltning, men bedöms inte besitta ett särskilt högt egenvärde. Byggnaden ingår i den betydelsefulla silhuetten mot Heden och bidrar till kvarterets horisontella prägel med en sammanhållen takfotslinje.

Antikvariskt förhållningssätt

Den sammanhållna takfotslinjen tillsammans med övriga byggnader ut mot Södra Vägen, undantaget det före detta tingshuset med särskiljande byggnadshöjd, bör bibehållas och byggnaden bör inte påbyggas.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Inga bestämmelser rekommenderas för befintlig byggnad.

Kungsporsavenyen 18 och 20

Observera att byggnaderna i det här sammanhanget har samma förutsättningar och därför väljs att hanteras under en samlad rubrik.

Kulturhistorisk värdering

Byggnadernas exteriörer är mycket välbevarade, med symmetriskt uppbyggda fasader, våningsspecifik putsdekor i tydlig nyrenässans, plåttäckta mansardtak med takkupor samt mittrisaliter med atlantar och eget valmat takfall. Byggnaderna har endast ett fåtal genomförda förändringar, huvudsakligen i bottenvåningarna där butiker inretts.

De båda byggnaderna är ritade av den kände göteborgsarkitekten Adrian C Petersson, som själv hade sin bostad i nummer 18. Byggnaderna är tillsammans en del av den enda kvarvarande obrutna 1800-talsfasaden mot Kungsporsavenyen, som tidigare varit helt präglad av denna tidsepok. De har därmed en stor betydelse för miljön kring Kungsporsavenyen och besitter ett särskilt högt kulturhistoriskt värde samt är mycket framträdande representanter för 1880-talets arkitektur.

Antikvariskt förhållningssätt

Byggnadernas ursprungliga material, volym och gestaltning bör bibehållas. Eventuella förändringar och underhåll får inte förvanska det utpekade värdet beskrivet ovan.

Rekommenderade skydds- och varsamhetsbestämmelser

Rivningsförbud (r)

Skyddsbestämmelser (q) gällande:

- Putsdekor mot Kungsporsavenyen
- Atlanter i bottenvåningen

Varsamhetsbestämmelser (k) gällande:

- Fasadindelning med mittrisaliter, fönstersättning i de övre våningarna samt balkongers placering och utformning i fasaden mot Kungsporsavenyen
- Takkupors placering och utformning

Observera att byggnaderna i gällande detaljplan har en bestämmelse som hänvisar till dess skydd i form av byggnadsminne: *q = byggnadsminne*.

Beslut med tillhörande skyddsbestämmelser för respektive byggnadsminnesförklaringar finns bilagt rapporten.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Bladh, Oscar & Hammarson, Stig (2008). Göteborg - när 40- och 50-talisterna växte upp: svartvita flygbilder från stadsbyggandet 1946-63. Göteborg: Trafik-nostalgiska förlaget

Chalmers tekniska högskola. Avdelningen för stadsbyggnad (1975). Göteborgs utbyggnad: utkast till beskrivning av Göteborgs stadsbyggnadshistoria. Göteborg: Chalmers tekniska högskola, Avd. för stadsbyggnad.

Göteborgs och Bohus län. Länsstyrelsen (1985). Kulturhistorisk dokumentation inför byggnadsminnesförklaring Nr 31 Kungssportsavenyen 16-22, Göteborgs kommun : [53 kv. Örup]. Göteborg: Länsstyr. i Göteborgs och Bohus län.

Göteborgs stad (Sverige : 1983-). Stadsbyggnadskontoret (1999). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.

Göteborgs stadsmuseum, Region- och stadsarkivet Göteborg (2002). Perspektiv: visioner av en stad : ritningar och illustrationer från arkitekttävlingar och projekt i Göteborg. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum.

Hansson, Einar & Herklint, Ewamarie (2014). Upptäck Vasastaden!: [stadsvandringar, historia och arkitektur]. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum

Lindgren, A., Peter, S. & Reuter Metelius, A. (2017). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse Del III Moderna Göteborg : ett kulturmiljöprogram för Göteborgs stad : en översikt och ett kunskapsunderlag över utbyggnadsperioden 1955-1975. Göteborg: Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret.

Lundgren, Maria & Lönnroth, Gudrun (2008). Heden - Avenyn: kulturhistorisk beskrivning : platser, gator, hus, händelser. Göteborg: Göteborgs stadsbyggnadskontor

Sedenmalm, Staffan (2016). Vasastaden-Lorensberg kulturmiljö av riksintresse i Göteborg - Planering och byggande utanför vallgraven 1850-1900. Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Övrigt

Göteborgs stadsmuseums arkiv

Fotografier, kartor och övriga avbildningar

Göteborgs stadsbyggnadskontors arkiv

Planhandlingar och bygglovsritningar

Byggnadsminnesförklaring av fastigheterna Lorensberg 53: 1, 3 och 4 (f d 53 kv Örup), Göteborgs kommun
(2 bilagor)

Dåvarande stadsarkitekten i Göteborg, Gerhard Paulsson, anhöll i skrivelse till riksantikvarieämbetet den 28 april 1969 att ämbetet skulle väcka fråga om byggnadsminnesförklaring av fastigheterna 1, 3, 4 och 6 i 53 kv Örup. Riksantikvarieämbetet anmälde detta till inskrivningsmyndigheten och remitterade ett förslag till skyddsbestämmelser till byggnadsnämnden och ägarna. Byggnadsnämnden förklarade i beslut den 5 augusti 1969 sig icke ha något att erinra mot den föreslagna byggnadsminnesförklaringen. Ägarna motsatte sig emellertid en sådan vid denna tidpunkt. Ärendet kom sedan att vila i avvaktan på att en stadsplan för kvarteret som hade aktualiserats av rivningsbegäran på tomt nr 3 (Kungsportsavenyn 18) skulle färdigställas. Under tiden kunde emellertid bevarandefrågan beträffande tomt nr 3 ändå lösas och planen återkallades av kommunen 1974. Efter ett antal underhandskontakter remitterade länsstyrelsen, som numera handlägger ärenden enligt byggnadsminneslagen, förslag till skyddsbestämmelser till ägarna den 2 mars 1981. Eftersom tomt nr 1 bytt ägare gjordes en förnyad remiss beträffande denna den 1 december 1983.

Ägarna till tomten nr 1, och , till tomten nr 3, AB Kungsportsavenyn nr 18 och till tomten nr 4, Skandinaviska Enskilda banken, har accepterat förslaget till skyddsbestämmelser medan ägaren till tomten nr 6, Svenska Personal-Pensionskassan, har velat avvakta med slutligt besked beroende bl a på vissa tekniska undersökningar.

Länsstyrelsen bedömer att det nu är av vikt att fatta beslut beträffande de byggnader, där ägarna har gett sitt bifall.

Kvarteret Örup är numera det enda kvarter som har kvar en obruten 1800-talsfasad mot Kungsportsavenyn som tidigare varit helt präglad av denna tidsepok. Husen ritades av den kände göteborgsarkitekten Adrian C Pettersson i nyrenässansstil. Han hade själv sin bostad i nr 18. Byggnaden har byggts om. I bottenvåningen har butiker inretts. Planteringen på förgårdarna har tagits bort. I övrigt är husens exteriör väl bevarad. Byggnaden har stor betydelse för miljön kring Kungsportsavenyn.

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 1 § lagen om byggnadsminnen (1960:690) byggnaderna på tomterna nr 1, 3 och 4 i 53 kv Örup för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter.

- 1 Byggnadernas fasader och takpartier mot Kungssportsavenyn får ej ombyggas eller på annat sätt förändras.
- 2 Byggnadernas fasader och takpartier mot Kungssportsavenyn skall ägnas för deras bestånd erforderligt löpande underhåll.

Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Länsstyrelsen lämnar råd i fråga om underhållet av byggnaderna .

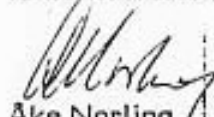
Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter finnes nödvändigt för att byggnaderna skall vara till nytta eller om sådan ändring eljest kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 § lagen om byggnadsminnen meddela tillstånd härtill.

Enligt 14 § tredje stycket lagen om byggnadsminnen gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

Detta beslut kan överklagas hos kammarrätten i Göteborg inom tre veckor, se bilaga (formulär 1).

Beslut i detta ärende har fattats av länsstyrelsens styrelse. I beslutet deltog landshövding Åke Norling, ledamöterna Lars-Åke Skager, Erling Sundwall, Bengt-Olof Thylén, Sven Lignell, Siv Falkensson, Ingemar Svensson, Stig Grauers, Kjell A Mattsson, Verna Rydén, Elof Karlsson, Bertil Nilson samt tjänstgörande suppleant Inge Johansson.

I den slutliga handläggningen deltog även länsråd Ulf Thuresson, förste länsassessor Carl-Otto Lindberg, biträdande länsarkitekt Elof Persson och länsantikvarie Hans Andersson, den sistnämnde föredragande.

Åke Norling

Hans Andersson

Bilagor
Besvärshänvisning
Dokumentation

exp v g v

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND
Miljöavdelningen
Kulturmiljöenheten
Staffan Sedenmalm
Handläggare

BESLUT
2001-04-10

Diarienummer
221-15-98

L1773
1(4)

 Riksbankens ämbetstjänst	
Ink.	2001-04-18
SPP	311-1281-2001

H 006 (Bostadsbebyggelse)
A. 338 (Flerbostadshus med 10 lägenheter)

**Byggnadsminnesförklaring av fastigheten Lorensberg 53:6
(Kungsportsavenyn 22 - Kristinelundsgatan 12), Göteborgs kommun**

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap. 1 § av lagen om kulturminnen m. m. (SFS 1988:950), byggnaden på rubricerade fastighet för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 2 § samma lag följande skydds**bestämmelser** föreskrifter:

1. Byggnadens fasader och takpartier mot Kungsportsavenyn och Kristinelundsgatan får inte byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Byggnadens fasader och takpartier mot Kungsportsavenyn och Kristinelundsgatan skall ägnas löpande underhåll så att deras bestånd inte äventyras.
3. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om underhåll av byggnadens fasader och takpartier.

Om det finns särskilda skäl får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen om kulturminnen m m (SFS 1988:950), lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. Länsstyrelsen får ställa villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen.

Redogörelse för ärendet

I skrivelse till Riksbankens ämbetstjänst 1969-04-28 föreslog dåvarande stadsarkitekten i Göteborg, Gerhard Paulsson, att ämbetet skulle väcka fråga om byggnadsminnesförklaring av fastigheterna 1,3,4 och 6 i 53. kv. Örup i stadsdelen Lorensberg (Kungsportsavenyn 16, 18, 20 och 22). Stadsarkitektens förslag, som föranleddes av en begäran om rivning av Avenyn 18, bemöttes positivt av ämbetet som upprättade förslag till skyddsföreskrifter. Byggnadsnämnden godtog byggnadsminnesförklaring. Efter en följd av underhandskontakter remitterade Länsstyrelsen förslaget till fastighetsägarna 1981-03-02 och betr. Nr 1, som bytt ägare, åter 1983-

2001-04-28 Beslut
Skr. Kopiera till Uro
BM-ns/mey

12-01. Sedan ägarna till fastigheterna 1, 3 och 4 accepterat förslaget fattade Länsstyrelsen 1985-09-23 beslut om byggnadsminnesförklaring av dessa. SPP föredrog att avvakta vissa tekniska undersökningar av sin fastighet nr 6, men efter ytterligare kontakter accepterade SPP i brev 1990-04-23 förslag till skyddsföreskrifter så som de hade formulerats i Länsstyrelsens remiss 1986-07-17. Under 1990-91 blev fastighetens gatufasader renoverade med hjälp av statliga bidragsmedel.

Historik

Göteborg var vid mitten av 1800-talet under stark tillväxt tack vare blomstrande handel och industri med utlandet. 1860 hade fästningsgördeln runt Göteborgs blivande affärscity ersatts av nya kvarter, publika byggnader och parker. Donationsjorden utanför parkbältet med Nya Allén, öster om förstaden Haga, upptogs dock alltjämt av odlingar och beteshagar samt spridda klungor av oordnad förstadsbebyggelse på den s.k. Hagaheden.

Stadens penningaristokrati såg de pågående omdaningarna i Europas storstäder som förebildliga. Särskilt utbyggnaden av Ringstrasse i Wien enligt en plan 1857 väckte samtidens beundran som tecken på det rika borgerskapets nya maktställning. I ett storstiltat förslag till plan för Göteborgs utbyggnad framhölls 1863 "Hagaheden" som särskilt lämplig för ett storsadmässigt bebyggande. I den 1866 stadfästa planen utgör den breda avenyn från Kungsportsbron söderut tillsammans med esplanaden Vasagatan planens huvudaxlar. Dessa gator blev på 1880-talet det nya mondäna Göteborgs förmåsta stråk med sina snörräta trädrader och palatslika fasader. Kungsportsavenyn fick särskilt monumental prägel genom kvartersvis samordnad arkitektur innanför planterade förgårdar. Utbyggnaden vid Avenyn pågick 1872-97, hejdades tillfälligt vid Engelbrektsgatan tills Lorensbergsparken kunde genombrytas och stråket fortsattes då söderut till Götaplatsen, som anlades lagom till stadens stora jubileumsutställning 1923.

Vid Avenyn färdigställdes först de s.k. "engelska" resp. "franska" kvarteren mittemot varandra (nr 3-17 resp. 4-14). De ritades av J.A. Westerberg 1872-77 som privatpalats i tre våningar för vardera en eller ett par familjer. Nr 3-17 gick i en stram engelsk - "anglo-saxisk" - antikiserande stil medan nr 4-14 hade den franska barockstilens kraftiga fasadutsprång och livfulla takarkitektur. På denna sida Avenyn, men söder om Vasagatan, följde snart i samma anda en högre och ståtligare bebyggelse. I nuvarande kvarteret Örup uppfördes fyra våningshusen nr 16-22, arkitektoniskt samkomponerade med en överdådig ornering av fasader och tak. Karaktäristiskt för denna husrad är det storslagna intrycket, som erhålls dels genom de tornartade utsprängen med sina bekröningar och dels fasadernas rytmiska indelning med hjälp av pilastrar i kolossalordning som åtskiljer de tätt sittande fönstren. Fasaderna med sin rika utsmyckning och förträdgårdarnas inhägnader hade gjutna

detaljer av cement, vilket var en etablerad metod i Göteborg sedan 1860-talet. Taken, där tornen var klädda med skiffer eller rutmönstrad zinkplåt, pryddes på franskt manér av zinkbeslagna kupor och gallerverk av järn. "Adrianopel" blev folkhumorns fyndiga smeknamn på kvarteret, som ritades 1880-83 av Adrian C. Peterson för byggnadsfirman N. Anderson & Co. Arkitekten var själv delägare och hade sin bostad på nr 18.

Avenyns karaktär av utpräglad bostadsgata blev rätt kortvarig. Götaplatsens tillkomst som paradgatans fondbildande avslutning, sedan 1920- och 30-talen säte för stadens främsta kulturinstitutioner, markerade att en ny tid var på väg. Undan för undan togs nu husens bottenvåningar i besittning av butiker, restauranger m.m. med uppglasade ytterväggar. Byggnader revs och ersattes av tidsenliga affärshus, först i enstaka hörnlägen men från 1960-talets början genom större kvartersomfattande projekt. De förr så prydliga förträdgårdarna uppfattades under denna process som alltmer hindrande för Avenyns utveckling till affärsströg och försvann.

Motivering

Förutom Kungssportsavenyn 1 och 2, två av "park-kvarteren" närmast Nya Allén (med gatans enda bevarade förträdgårdar), är kv. Örup det enda bevarade med en komplett i huvudsak väl bibehållen fasadlänga från Avenyns storhetstid som Göteborgs mest fashionabla bostadsgata. Förträdgårdarna saknas och butiker har bl.a. gjort stora uppglasningar i bottenvåningarna. Trots detta utgör byggnaderna tillsammans en storartad ensemble av 1880-talets ståtligaste och förnämsta bostadsbebyggelse och ger en god bild av Avenyns ursprungliga karaktär. Fasaderna till alla fyra fastigheterna skapades i 1880-talets början av Göteborgs då ledande arkitekt, som var nationellt erkänd för konstnärligt hög klass i sina verk. De utgör inte minst omistliga prov på sin tids avancerade fasadteknik med en i nyrenässansens rika former ornerad, cementputsad tegelstomme. Cementputs var "konststen" som tack vare mycket god väderbeständighet kunde ersätta de dyrbarare naturliga stensorterna och således förenade estetiska och byggnadstekniska krav.

Övrigt

De i detta beslut meddelade skyddsbestämmelserna har modernare ordalydelse men är i sak desamma som enligt förslaget 1986.

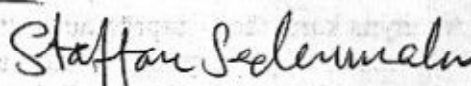
Hur man överklagar

Beslutet kan överklagas hos Länsrätten i Göteborg. Se bilaga (formulär 01).

I detta ärende har landshövding Göte Bernhardsson beslutat och handläggare Staffan Sedenmalm varit föredragande. I beslutet har även länsjurist Ann Dahlberg och länsantikvarie Jan-Gunnar Lindgren deltagit.

Göte Bernhardsson

Staffan Sedenmalm

Bilagor

Hur man överklagar

Kopia

Riksantikvarieämbetet, delgivningskvitto + bilagor

Göteborgs Stadsmuseum + bilagor

Byggnadsnämnden + bilagor

Lantmäteriet + bilagor (efter laga kraft)

Press/Media

Laga kraftbevis till:

Riksantikvarieämbetet

Lantmäteriet + ev. kartbilaga

Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län

Beslutsdatum: 1987-11-05

Revideringsdatum: 1997-08-18

Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Motivering:

Storstadsmiljö, formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta *sjöfartsstad* samt *residensstad*, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer. (*Skolstad, Univeristetsmiljö, Stiftsstad*).

Uttryck för riksintresset

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna, och strax utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon och Kronan samt Exercisheden; andra uttryck för *fästningsstaden* - västerut från centrum mot älvmynningen -är lämningarna av Älvsborgs slott, det gamla amiralitetsvarvet, Nya Älvsborgs fästning och flottstationen Nya Varvet. 1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav, och den regelbundet planerade *förstaden* Haga med sin enklare rutnätsplan. Gatunät, tomtstruktur, bevarade och igenfyllda hamnkanaler. De solida köpmanshus av tegel som tillkom efter bränderna vid 1700-talets mitt. Karaktären hos "Hamngatorna" och de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3-våningshus. Utanför den gamla stadskärnan den trädkantade kanalen Fattighusån och Gamla Fattighuset av trä – hela miljön utmärkande för 1700-talets nedbrunna Göteborg - samt Gamla Allén vid Södra Vägen. Dessutom spridda rester av donationsjordarnas landerier.

Det tidiga 1800-talets stadsnydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarden Nya Allén.

Hamn-, sjöfarts-och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr. o. m. 1840-talet ersattes av älvstrandens djuphamn, och affärslivets utveckling från de gamla patricierhusen till varuhus och saluhallar. Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse som f. d. Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen, kontor och magasin för handelsfirmor och rederier mot älven. Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna samt bostäder för olika sociala skikt. Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala grupper levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika "parkkvarteren" och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. Högre upp i Vasastaden rester av tjänstemannaföreningens *trädgårdsstad*. Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus.

1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med de inledande decenniernas terränganpassade, orgelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv. Övre Vasastaden-Lorensberg med institutionskomplex i parkmiljö och stenstadskvarter med inslag av landshövdingehus. Götaplatsen med omgivande kulturinstitutioner. Lorensbergs villastad och Nedre Johannesbergs slutna hyreshuskvarter. Folkhemmets funktionella stadsbyggande i Övre Johanneberg med väderstrecksorienterade lamellhus i bergig naturmiljö.

Göteborgska särdrag i stadsbilden. Stadssiluettan från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivningar. Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d. v. s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar. Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula "Göteborgsteglet" med den carlbergiska nyklassicismen följd av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi, landshövdingehusen och deras olika utvecklingsskeden. Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden. Drag som visar på de livliga kontakterna med Storbritannien och Europas västra delar.

Göteborgs Stadsmuseum

Norra Hamngatan 12, se-411 14 Göteborg

Tel: +46 (0)31-368 36 00

stadsmuseum@kultur.goteborg.se

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

goteborgsstadsmuseum.se